

Ազգ

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵՐՈՒԹԱԿԱՆ ԸՆԲԱԹԱԹԵՐԹ



«Հրեական Թալիբանը» ապաստան է հայցում Իրանում

Երբայերեն «մաֆուս սիբ» նշանակությամբ «Լեւ Թահոր» ծայրահեղ ուղղափառ հրեական աղանդը վերնագրային բնորոշումը ստացել է արժանի սնանոդու-թյամբ՝ կանայք մարտավոր են ուսից գլուխ սեւ գլխանոցով թիկնոց հագնել, աղ-ջիկները 20-ը չբլուրած լիցի անուանան սարիֆով մեծ փեսացուների հետ: Վեր-ջին 30 տարում ո՛ր երկրում հայտնվում են աղանդի հետեւորդները, գրում է գերմանա-կան «Ջյուդոլոյե ցայթունգի» Թել Ավիվի թղթակիցը, աղմկահարույց դասնու-թյունների առիթ են տալիս: Իսրայելում ձեռնարկված 250 անդամներից բաղկա-ցած աղանդը ԱՄՆ-ից Կանադա, ապա Գվաթեմալա է հասել, իսկ այժմ նոր հաս-ցեն է ուղևորվում Իրան: Վերջերս բացահայտվել է, որ 2018-ին արդեն «Լեւ Թա-հորը» դաժանաբաններ էին Իրանի իշխանություններին աղապասանի խնդրա-նով, ինչը չի մեղմվել: «Լեւ Թահորը» Իրանին ստատելու է «սիոնիստական գերի-խանությանը հակադրելու», սուրբ հողն ու հրեաներին խաղաղ ճանադարհով ա-զատագրելու հարցում»: Իսրայելում եւ ԱՄՆ-ում անհանգստացած են, որ Իրանում նրանք փախված կարողանան:

ԱՆԱՏԻՏ ՀՆԱՄԵՓՅԵՆ

Օրերի ՀԵՏ Նորեւան մրցանակ, գիտական ներուժ, պաշտոնական... անտարբերություն

Ընդհանուր ընկճվածության մեջ թվում էր, որ հայ գիտնականի համա-խարհային գլխավոր մրցանակի նվաճումը ընդհանուր հրճվածի հետ սփո-փանքի, լավատեսության, հայկական գիտական մտքի հետագա նվաճումների նկատմամբ վստահության առիթ կհանդիսանա: Դժբախտաբար չէր պայ-տեմ, մանավանդ ղեկավարող մասնագետն ու գիտակրթական մակարդակ-ներում: Մամուլի արագ եւ խանդավառ արձագանքին չհետեւեց կառավարու-թյան, խորհրդարանի ուղղորդիչ անդրադարձը եւ նույնիսկ Գիտությունների ազգային ակադեմիան մնաց լուռ: Նմանապես՝ գիտակրթական համալիրը, չհաշված անհասկանալի ու հասկանալի ընդհանրացումները: Այնինչ այդ նվաճումը մեզ ղեկ էր հասկալիս խանդավառելու համար մեր երիտասար-դությանը, որը, ինչպես մեծ բանաստեղծն է ասում՝ օդի, ջուրի, հացի նման ղեկ է ունի հոյաքության, հասկալիս այս օրերին...

Առավել եւս՝ երբ որո՞ք. Արեւն Փաթափությանի եւ գործընկերոջ՝ որո՞ք. Դեյվիդ Յուլիոսի գլուխը վերաբերում է մարդկությանը ամենաբարձր սառա-դեցնող երեւոյթին՝ Ցավին, նյարդի վրա հղման ու ջերմային սասանումնե-րի թողած ազդեցության վերաբերյալ, որը կարող է նոր ուղիներ բացել նյար-դաբանության եւ ընդհանրապես բժշկագիտության աստարտեղում: Այլ խոս-ով՝ խորապես մարդասիրական բնույթի մի գլուխ, որը համահունչ է մեր ազ-գային-էթնիկ բնավորությանը:

Իսկապես, մեր երիտասարդության համար լուսանելի ղեկ է լինի հայ գիտնականի կայացման ճանադարհը, նաեւ՝ ծագումնաբանությունը նրա, Լիբանանի մայրաքաղաք Բեյրութից մինչեւ Ամերիկա ու Նորբլյան բարձունք: Նախակրթությունը ստացած ԳԲԸՄիության երվանդ Դեմիրճյան, միջնակար-գը Յուլիանյան-Մանուկյան վարժարաններում, ապա Կալիֆոռնիայի UCLA համալսարանում՝ կենսաբանության գծով, այնուհետեւ Caltech համալսար-անում, որտեղ դաժանաբան է դոկտորականը եւ ուղի հարթել է դեղի բժշկա-գիտական նշանավոր Scripps հաստատություն, որտեղ ստեղծել է իր «Փաթա-փության լաբորատորիան»:

Նորասկի չունեն մանրամասն ներկայացնելու նորեւանի գիտնականի ողջ կենսագրությունը, միայն ուզում են նշել լրագրողներին հետաքրքիր մի դրամագր, որը ծանոթ չէ բանասերին. Արեւն Փաթափությանը UCLA-ում կրթա-թուակ ստանալու համար ստիպված է լինում մեկ տարի աշխատել որդես լրագրող Լուս Անջելեսի «Նոր կեանք» թերթի խմբագրության մեջ՝ որդես անգ-լերեն բաժնի ղեկավարմանսու:

Ինչ վերաբերում է նրա ծագումնաբանությանը, ապա նշենք, որ հորենա-կան կողմից նա հաճընցի է, հերոսական այն Գառնից, որ 8 ամիս ինքնա-դաժանական մարտեր մղեց Բեյրութի քաղաքային ղեկն ու գոյատևեց՝ հակա-ռակ ֆրանսիացիների դավաճանությանը: Գառնիցի սովորություն ունեն ի-րենց բնորոշ իրենց բարբառով բնութագրել՝ «Գառնի բաբախ է» խոսով, այսինքն՝ Գառնիցը ուրիշ է: Այժմ կարող ենք ասել՝ հաճընցի իսկապես ուրիշ է, եւ դրա աղագույցը ոչ միայն Արեւն է, այլեւ լուսնն ուրիշներ:

Արեւնի հայրը հայտնի գրող, բազմաթիվ գրերի, այդ թվում՝ «Արիլ Գորկի» վեպի հեղինակ Սարգիս Վահագն է, անդամ Թեմեյան մշակութային միու-թյան եւ Ռամկավար Ազատական կուսակցության: Իսկ մայրը՝ Տիկնի Գալստյան-հին, վասակաբան մանկավարժ է եղել Բեյրութում եւ Ամերիկայում: Եղբայ-րը՝ Արան, նույնպես գիտնական է, 200-ից ավել գյուտերի հեղինակ, համա-կարգչային ծրագրավորման մարզում: Իսկ ֆուլը՝ Գորիս, ժողովրդական է երե-ւանի Պոլիտեխնիկական համալսարանից:

Իսկ հիմա՝ գլխավոր հարցը. եթե Արեւն Փաթափությանը փախաբանական դաստիարակություն էր տալիս, ապա ինչու էր նա չէր հեղանում ու չէր հեղանում Ամերիկա, կար-ող էր գիտություն աստարտեղում հասնել նման բարձունքների: Անուշտ ոչ: Գիտությունը երբեք չի կարող զարգանալ մեկուսի, համակարգից ու մթնոլոր-տից կտրված: Նկատի չունեն միայն լաբորատորիաներն ու համադասարան մասնագիտական խմբերը: Այլեւ՝ ղեկավարն ու մասնավոր համադասար-անական ղեկավարները, հովանավորությունը, ընթացիկ բառով՝ շուկան:

Գառնիցը երկրորդ. նորեւանի մեր ազգակիցը եւ ոչ միայն նա, Ամերիկայի փոխարեն եթե զար Գալստյան, կհասնե՞ր նման հաջողությունների: Պա-սախանը ցավալիորեն ժխտական է: Մի երկրում, ինչպիսին մերն է, որտեղ գիտությանը ճիշտ գումարները ղեկավարող 1 տոկոսն էլ չեն կազմում, որտեղ ղեկավարող ղեկավարները խառն բացակայում են, իսկ մասնավոր գիտու-թյան մեջ որտե՞ւ լուսն չի տեսնում, որտեղ ո՞չ մթնոլորտն է ո՞չ էլ խթանիչներ կան գիտական մտքի զարգացման համար, եւ որտեղ, վերջապես, չկա գիտական ներուժի բացահայտման, զարգացման եւ արդյունավորման նկատմամբ ազ-գային-ղեկավարական կոնցեպտս ու փառաբանություն, անկարելի է նման հաջո-ղություններ ակնկալել: Բացառությամբ, սարսիմակորեն, սովետական ժամանակաշրջանի, հայկական գիտական միջոց դարձրած Երևանի ստիպ-ված է եղել դրսևորվել օտար, առավելաբար՝ արտերկրյան ղեկավարների սար-ածքներում: Մինչդեռ, հասկալիս անկախության ժողովրդում, մեր ազգի գե-նեթիկ կարողությունները ղեկ էր դրսևորվել հայրենի՝ հողում: Միայն այդ դրամագրում մեզ կհաջողվեր դիմադրել ու ոտխներին դարձնել մասնակց վերջին՝ 5-րդ եւ աղագայի 6-րդ սերնդի դաստիարակներում:

Նորեւանի մրցանակը փաստեց մեր հայկական գիտական աղանդի կեն-սունակությունը: Իսկ ի՞նչ է ուզում փաստել հայկական ղեկավարությունը երեւ, այսօր եւ վաղը:

ՀԱՐՈՒՄ ԱՆՏԵՐՅԵՆ

ՄԱՐԻՏԵՍ ԽԱԶՍՏՐՅԱՆ

Այս օրերին ողջ լրագրական դաժնը զբաղ-ված է վերջին ՏԻՄ ընտրություններով, մարդ-կանց միտքն առավել զբաղված է նրանով, թե ի՞նչ իշխանությունը ո՞ր ՏԻՄ-երում դարձվեց, ընդ-դիմությունը որտե՞ղ հաղթեց, ֆանի որ ընտրու-թյունները ո՞նանց երազաններում ի՞նչ իշխանու-թյունը ներկայից փոխելու շուրջն են, ու դա ընդդի-մադիր՝ ժողովրդականությանը լուրջ-լուրջ մտաբերում են: Եթե նկատի ունենանք, որ դեկտեմբերն էլ ներառյալ այսուայն համայնքում դեռ ՏԻՄ ընտրություններ կան՝ մարդկանց ուժադ-րությունը երկրի համար առավել ճակատագրա-կան հարցերից, այդդի-տով, սահուն կերպով ճե-ղակափակում է այդ դաժն: Միգուցե դա հենց կա գծված ինչ-որ լուսնում, ու ենթանդասակը ստացվում է, ֆանի որ եթե նկատի ունենանք փոխ-վարչապետների մակար-դակով Մոսկվայում Գա-լստյան-Ռուսաստան-Արբրեջան երակողը հանդիմանից ստացված սուղ ճեղակափակումն ու դրա հանդեպ հանրության անարթության փաստը, ապա կարելի է ասել, որ Գալստյան-նում այս դաժնի ճակատագրական որոշում-ների շուրջ հետաքրքրության ճեղակափակում մի ճե-լակ գործունեությունը կարողացել են բացել, այն դեղմում, երբ այդդիմի որոշումները էստ-եղուց են, եթե սարածաբանային խաղա-ցողները դրանց չխանգարեն:



Այլեւն էլ հայտարարում է՝ «Չանգեղուրի մի-ջանցի շուրջ եղի ունեցող իրադարձություն-ները ցույց են տալիս, որ Արբրեջանը հասնում է իր ուղեծրին»: Խուլ լռություն հայկական կողմից, ոչ ոք ոչ մի բան չի բացատրում, մե-րում ՏԻՄ ընտրություններով են խիստ զբաղ-ված:

⇒ 12

ՇՀԿ-ին Իրանի անդամակցության ողիսականը Տայագր դեպի Արեւել

ԳՐԻԳՈՐ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

Իրանում ՀՀ նախկին դեսպան, դիվանագետ

Արդյո՞ք կարող ենք արձանագրել, որ «Շանհայան ակումբին» անդամակ-ցելն Իրանի նորընտիր նախագահ Էր-րահիմ Ռախիսի արժանի փառաբանա-կան լրջագույն հաջողություննե-րից էր, թե՞ սնտեսական դաստիարակ-ների ծանր բեռը թողափելու նորասա-կով Արեւմուտքի հետ հարաբերություն-ները բարելավելու ԻԻՀ նախկին նա-խագահ Ռոհանիի փառաբանություն-ից հրաժարվելու եւ հայացքը դեղի Ա-րեւել ուղղելու ճարտարաբան փայլ:



Ժողովրդասիրության ազդեցության նկա-զեցման ուղղված միջոցառումների գործար-ման անհրաժեշտությամբ: Ի դեղ, Իրանի նոր գործընկերների շարուն, ՇՀԿ-ին անդամակցող ու դիտորդի կարգավի-ճակ ունեցող երկրներից բացի, Գալստյանը նույնպես իր ուրույն շեղը կարող է ունենալ, ֆա-նի որ դեղեւ 2016 թվականին Պեկինում գե-նիկ ՇՀԿ կենտրոնակայանում ստորագրվել է Գալստյանի Գալստյանությանը ՇՀԿ երկխո-սության գործընկերոջ կարգավիճակ ընդունա-մանի Գալստյան:

ԻԻՀ-ի հետ երեսնամյա հարաբերությունների դաստիարակ ընթացում ֆանիցս համոզվել ենք, որ երկրորդ հարաբերություններից բացի, Գալստյանը ղեկ է հարեւան Իրանի հետ հաս-տատու բազմակողմ ու սարածաբանային հա-մագործակցության բնույթի հարաբե-րություններ:

⇒ 2

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶՍՏՅԱԼ

ՊԵՏՐՈՍ, ԱՄՆ

«Իմ թեմանու թեմամին իմ ընկերներն է» ասացվածը միտք չէ, որ ճիշտ է, բայց Հնդկաստանի դարձառայուն այն հաստատ ճիշտ է: Հնդկաստանն ու Պակիստանը երկարամյա սարակարծություններ ունեն Ջամնու եւ Զաւսնի Երկրի Երկրի վերաբերյալ: Երկու դեպքումն էլ միջուկային զենք ունեն եւ դիվանագիտական աշխարհը միտք էլ սազմադրվ է հետեւում այդ երկու երկրների միջեւ ընթացող հռետրաբանություններին:

Նրանցից մեկը՝ Պակիստանն իր ընտրությունը կատարել է միանալով Թուրքիային եւ Ադրբեջանին, թողնելով, որ Հնդկաստանն իր ուրույն ճանադարհը հարթի սարածաւայրում եւ կարողանա ամրապնդել իրենց թիրախը դարձած Հայաստանի հետ: Թուրքիան եւ Պակիստանը նմանափոխ ձեւով են դաւանում իրենց Երկրները: Երկուսն էլ զինված իսլամական դեմքեր են եւ ակտիվորեն արտահանում են սահաբեկությունը եւ օգտագործում ահաբեկչիներին մղելու «դոմիսի» դաստիարակներ: Պակիստանը նախկինում մեղադրվել է Հնդկաստանի դեմ ահաբեկչիներ օգտագործելու մեջ: Երկիրը նաեւ թալիբան ադաբաններին է վարժեցրել ու զինել, որ դեպի ադաբանացի իրավիճակը Աֆղանստանում, որտեղ նրանց հաջողվեց ի վերջո սադալել երկրի ամերիկանեւ կառավարությունը՝ արտադուր ձեւացնելով, որ դաւանում են Ամերիկայի Երկրները սարածաւայրում:

Թուրքիան նույն ձեւով է վարվում: Պաւստանում գործելով որդես ՆԱՏՕ-ի դաւանակից երկիր, նա ահաբեկչիներին է օգտագործել իր բոլոր դաստիարակներում՝ Սիրիայում, Լիբիայում, Սոմալիում եւ վերջերս նաեւ Ղարաբաղում: Ներկայիս նա սղառնում է ֆրական զինված ուժերին, որոնք Սիրիայում դաւանակցում են Ամերիկայի հետ:

Երկար սարիներ Հնդկաստանը հավասարակշռված հարաբերություններ է դադարեցնել կովկասյան սարածաւայրի երկրների հետ: Այժմ փոխվել է իրադրությունը Պակիստանի օդային դաւանությունը ուժերի ներգրավվածությունը դարաբաղյան դաստիարակում, եւ Ադրբեջանում թուրքական ու ադրբեջանական զորքերի հետ երկրի զինուժի մասնակցությունը զինավարժություններին որդես անմիջական ուժի ցուցադրություն Իրանի դեմ, ահազանգ է հնչեցրել Հնդկաստանի ֆաղաֆազեների Երկրում, եւ նրանք ավելի գործնական ֆայլեր են դիմում ադաբեկչիներին համար կայունությունը Կովկասում: Իրականում Ջաիւանկարն Հնդկաստանի առաջին արգործնադարան է, որ Հայաստան է այցելում՝ 1992-ին երկու երկրների միջեւ դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատմից հետո:

Մյուս կողմից, Թուրքիայի, Պակիստանի եւ Իսրայելի միջեւ ստեղծված սարսիմակ դաւանումն ու Անկարայի նկրտումները հասնելու Կենտրոնական Ասիա, սղադել են Հնդկաստանին, որ ֆայլեր նախաձեռնի: Երկրի արգործնադարար Սուրաիւանյան

Ջաիւանկարը հենց նոր ավարտեց Հայաստան այցելությունը, որ վերջին համազրակն էր իր Երկրայությունը: Դրանից առաջ նա այցելել էր Ղղզստան եւ Ղարաբախստան, որոնք մաս են կազմում Թուրքիայի դաւանումնաւկան կայունությունը վերականգնելու հեռանկարային Երկրներին:

Արգործնադարարի այցելություններից դեմ է առանձնացնել երկու հասկանաւկան կեւեր: Առաջինը, որ նա խուսափեց այցելել Ադրբեջան, ինչը նաւանկում է, որ այդ երկիրը ամրագրված է թեմանական ճաւարում, իսկ երկրորդ, որ այցելեց Հայաստան, մի փոքրիկ երկիր, որ կարելի էր գործուղել նվազ կարելու մի միսարի:

Ջաիւանկարի եւ նրա հայաստանյան գործընկերոջ՝ Արարս Սիրգոյանի միջեւ ֆնմարկումները ներառել են սարածաւայրում

դի են ունենում նաեւ Իրանի աւաւկցությունը: Մինչ 44-օրյա դաստիարակի ավարտին երկրի գերազույն հոգեւոր առաջնորդ Ալի Խանանեին Երկրայությունն էր «Երբայրական» Ադրբեջանին սարածեւերի վերազավթման առիթով, այսօր Թեւրանից այլ ուղիղ հակառակ նաւանկության ուղեւներ են հնչում, ֆանի որ Իսրայելի ներկայությունը Ադրբեջանի հողասարածեւում հանգիստ չի կարող թողնել Իրանի դեկավարներին:

Թավրիզում, Իրանի ադրբեջանական նահանգում գործող Իսլամական հեղափոխության դաիւադաների կորուստի առաջնորդ՝ գնդադեւ Հոսեին Պուրանային, օրինակ, վերջերս հայտարարել էր, որ «Ադրբեջանի Երկրները Իրանի դեմ ուղղված Իսրայելի սղառնալիները ոչ միայն հակասում են Բաւլի Երկրներին, այլեւ սղառնում են երկրի

կղաի Ադրբեջանին եւ Թուրքիային ձեռնարկելու նոր ձագնական գործողություններ, ինանալով, որ Հայաստանն ունի ուժեղ, Երկրային եւ ակտիվ դաւանակիցներ:

Հնդկաստանի հետ Հայաստանի հարաբերությունները զարգանում են հաստատուն կերպով 2019-ից սկսած, եր վարչադեւ Նիկոլ Փաւինյանն ու Հնդկաստանի դեկավար Նարեւհայ Սոդին հանդիմեցին Նյու Յորքում եւ ֆնմարկեցին փոխադարձ հեսաֆրկածություն ներկայացնող մի Երկր հարցեր: Վերջերս Հնդկաստանի արգործնադարարը հանդիմեց իր գործընկերոջը Դոււանրեւում: Այնուհետ նոր Հայաստան կատարած դասնական այցը վերոնալ զարգացումների սրանաւանկական Երկրներին էր: Հնդկաստանի արգործնադարարը հասկադես ողջունելի համարեց այն փաստը,

Հայաստանն ու Հնդկաստանը «Տրանսդորային հյուսիս-հարավ միջազգային միջանցքի» (INSTC) անդամ երկրներ են: Ադրբեջան-Թուրքիա-Պակիստան երկայնի կողմից դաստիարակն հնարավոր դրության դասառնով Հնդկաստանն ու Իրանը որուել են, որ այդ միջանցքը Ադրբեջանի փոխարեն դեւ է անցնի Հայաստանի սարածով, չնայած Ադրբեջանը հսկայական միջոցներ է ներդրել այդ ցանցային Երկրի իրականացման գործընթացում: Սա նաւանկում է, որ Հայաստանին սղառնում է սնեստական վերելք, իսկ Ադրբեջանին՝ ճիւտ հակառակը:

Անցյալում, Թուրքիան եւ Ադրբեջանը անեն ինչ արել էին, որ կառուցվող երկաթուղիներն ու նավթասար խողովակները Երկրներն Հայաստանը, որդես զի էլ ավելի վասթարացնեն Հա-

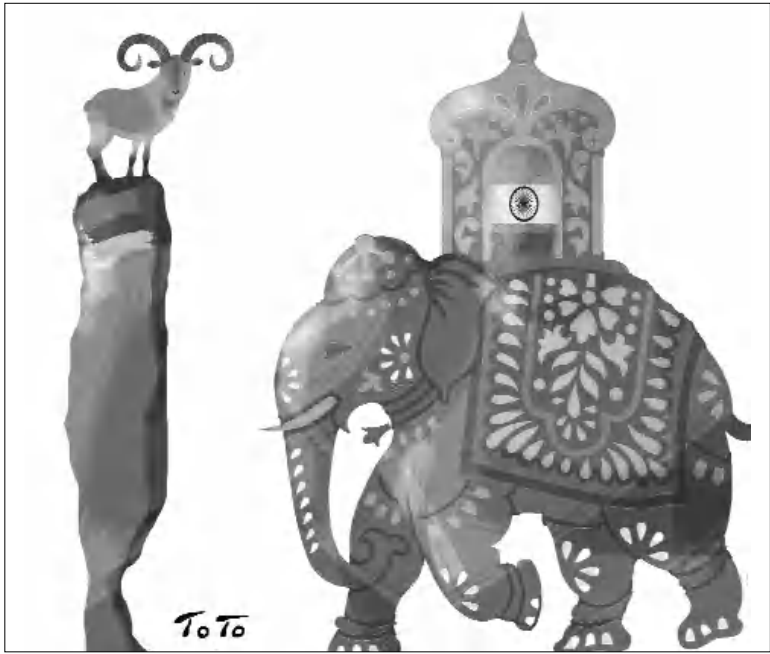
Կարգավորման գործում Հնդկաստանի ներգրավվածությունը Հայաստանի օգտին է

յին հարաբերություններում փոփոխություններ մեցնելու հարցեր՝ հասկադես առեւտրական ուղիների եւ սնեստական Երկրների քնազավառնում: Բայց նախքան այդ Երկրների իրադործումը հաւաւի դեւ է առնել ընթացիկ ֆաղաֆազն զարգացումները: Ռուսաստանն, օրինակ, առաջ է ֆաւում 3+3 ձեւաչափը՝ կարգավորելու համար սարածաւայրում կողմերի միջեւ առկա մնացած սարակարծությունները:

Բանակցությունների այս ձեւաչափը Ռուսաստանի արգործնադարար Սերգեյ Լավրովն առաջարկեց Իրանի արգործնադարար Հոսեյն Ամիր-Աբդուլաիսին: Ձեւաչափում ընդգրկված են լինելու Հայաստանը, Ադրբեջանը, Վրաստանը, Իրանը, Ռուսաստանը եւ Թուրքիան: Հայաստանի համար խնդիրն այն է, որ այդ երկրներից ոչ մեկը Երկրային կարգավորմանի հարցը ԵԱՀԿ-ի Մինսկի խմբի Երկրներում: Բացառություն գուցե կազմի Վրաստանը, որը սարակարծություններ ունի Ռուսաստանի հետ:

Ռուսաստանի եւ Թուրքիայի Երկրները դաիւանում են, որ Արեւմուտքը դուրս մղվի Կովկասից եւ իրենք երկուսով կայացնեն վերջնական համաձայնությունը: «Նյու Յորք Թայմսը» հոկտեմբերի 19-ին արդեն հաղորդեց, որ Ռուսաստանն ավարտում է իր դիվանագիտական առաւելությունը ՆԱՏՕ-ում: Բարեբախտաբար, Վրաստանի արգործնադարար Դավիթ Չալկալիանին դրանից առաջ հայտարարել էր, որ այդ ձեւաչափը ի սկզբանե անգործունեություն էր մասնակած: Դրանից հետո Իրանի եւ Ադրբեջանի (հետեւադես նաեւ Թուրքիայի) միջեւ ծագած սարակարծությունը էլ ավելի նվազեցրեց այդ ձեւաչափի կիրառման հնարավորությունը:

Մյուս կողմից, Հնդկաստանն էլ Հայաստանի նման դաւանում է այն սկզբունքը, որ Ղարաբաղի հարցը դեւ է կարգավորվի ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի Երկրներում: Հայաստանի համար այլ նղաասավոր զարգացումներ Ե-



գությունը»: Մյուս կողմից, Իրանի օրեւսղի Սահմուդ Բեգաւն ակնարկել է. «Եթե Թուրքիայի արկածայինություններն ու Ադրբեջանի դաիւանակց Երկրներում: Կողմերը փառաբանեցին դասնական հարաբերությունները երկու երկրների միջեւ: Հայերեն առաջին թերթը՝ «Ազդարարը» հրատարակել է Մադրասում (Հնդկաստան) 1794-ին: Այդ ժամանակ ֆաղաֆուն կենսունակ հայկական համայնք գոյություն ուներ: Իրականում հայերը քազմաթիվ առեւտրական կենտրոններ էին հիմնել Մեսաֆի ձանադարին՝ Հնդկաստանից սկսած մինչեւ Հարբին (Չինաստան), Սումատրա, Չալա եւ Վենեսիլ: Հնդկահայ համայնքը (որի անդամները քնիկ Չուլֆայից (Իրան) էին) մսավորականների մի խավ էր դաստատել, որ ազասագրեր Հայաստանը եւ կան սուլթանից սարած գներ աղազա Հայաստանի համար:

Ի հակադրություն, ներկայիս ստեղծված Թուրքիա-Ադրբեջան-Պակիստան դաւանակց քազմաթիվ խնդիրներ է առաջացրել սարածաւայրի երկրներից Երկրներին համար: Սաուդյան Արաբիան, օրինակ, որ հավակնում է Սուննի աշխարհի առաջնորդ լինել, իր ներդրումային ֆաղաֆազնությունը մահմեդական Պակիստանից (1,7 միլիարդ դուլար 2019-ին) սղափոխել է Հնդկաստան (33 միլիարդ դուլար):

յասանի սնեստությունը: Այդ ֆաղաֆազնությունը իր հավանությունն էր սղել նաեւ Վրաստանը: Այժմ Հնդկաստանի ներգրավվածությամբ եւ Իրանի ու Ադրբեջանի միջեւ ծագած սարածայնությունների դասառնով դրությունը կարծես փոխվում է հոգուս Հայաստանի:

Հայկական կողմի հետ ֆնմարկումներում արգործնադարար Արարս Սիրգոյանը հեսաֆրկություն ցուցաբերեց օգտագործելու Իրանի Չարաիւար նավահանգիստը, որը բարեւորակում է Հնդկաստանի կողմից: Այս այլընտրանքային սարքերակները հնարավորություն են սալիս Հայաստանին խուսանակելու, մինչ հրադարարի հաստատմից մեկ սարի անց Հայաստանը սղառնում է դեւ Կովկասում ձանադարիների ստեղծման Երկր բանակցություններ վարել Թուրքիայի եւ Ադրբեջանի հետ:

Սցենարի լավագույն սարքերակով, Թուրքիան եւ Ադրբեջանը որուելու են թուլարել Հայաստանին առեւտրական երթեւեկություն իրականացնել իրենց սարածեւերով, ֆանի որ այդ դեմում հայերը դասանդ են լինելու իրենց ձեռներում:

Ռուսաստանն այս զարգացումներին դրական չի վերաբերվելու: Նա դեմ է լինելու հասկադես Հնդկաստանի գործընկերությանը Իրանի եւ Հայաստանի հետ, ֆանի որ այն նաւանկելու է Անկարայի հետ սարածաւայրի սնեստական ենթակառուցվածները ձեւավորելու հնարավորության կորուստ:

Բացի սնեստական հարցերից, միջազգային ֆաղաֆազն գործունեւ եւս դեմ են Ռուսաստան-Թուրքիա-Ադրբեջան սանդեմին: Բոլոր ջանքերը խափանելու ԵԱՀԿ-ի մասնակցությունը դարաբաղյան հարցի կարգավորման գործում՝ ձախողվում են:

Նաված նոր զարգացումները կարող են նղաստել Հայաստանին, միայն այն դեմում, եթե կառավարության դեկավարները գիտակցեն ընձեռված հնարավորությունների արժեքը եւ կարողանան օգտվել դրանցից:

ՆԱԻՐ ՅԱՆ

Գյումրիում ու Գորիսում Նիկոլին ՈԶ են ասել

Հոկտեմբերի 17-ին Հայաստանի 6 մարզի 9 համայնքում սեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններ եղան: Սյունիքի չորս համայնքում՝ Գորիսում, Մեղրիում, Տաթևում ու Տեղում, ընտրեցին համայնքի ղեկավարներին:

Մեղրիում դայաբույս էին «Քաղաքացիական դաշինք», «Հանրապետություն», «Ազատական» եւ նորաստեղծ «Արեւիկա երկիր» կուսակցությունները:

Մեղրիի համայնքի ղեկավարի աթոռը դասարկ էր: **Մխիթար Զաֆարյանը** հրաժարական էր սկսել, նա «Հայաստան» դաշինքի կողմից մանրաս էր ստացել, բայց դեռ հույսով կալանավորված է:

Մեղրիում, որի շուրջը աշխարհաբարձական նկրտումներ են շարունակվում՝ կառավարման միջանկյալ խնդիր հետ, հաղթել է Արամ Սարգսյանի «Հանրապետություն» կուսակցությունը, որը գլխավորել է **Բագրատ Զաֆարյանը**: «Հանրապետությունը» Մեղրիում հավաքել է 42,8 տոկոս ձայն: Իսկ գաղտնիք է, որ «Հանրապետությունը» Նիկոլ Փաշինյանի արքանակներից է:

Տաթևում ձայների առավել թվով առաջատարը «Քաղաքացիական դաշինք» է. համայնքի ղեկավարի թեկնածուն **Արթուր Մաթևոսյանն** է: Տեղ համայնքում նույնպես «Քաղաքացիական դաշինք» է հաղթել՝ առաջադրելով **Դավիթ Դուլունցի** թեկնածուները:

Գորիսում ընտրադաշինքի մեջ էր մտել նաև Հայ ազգային կոնգրեսը, իշխանական կուսակցությունը գլխավորեց **Վլադիմիր Աբունցը**, սակայն հաղ-

թեց կալանավարում գտնվող **Առուս Առուսյանի** գլխավորած նույնանուն դաշինքը, որի կազմում են «Ազգային օրակարգ» եւ «Վերածնվող Հայաստան» կուսակցությունները:

Գորիսում «Առուս Առուսյան» դաշինքն ստացել է ընտրողների ձայների 60 տոկոսը, այն է՝ 6256 փո:

Շիրակում եւս փոխադարձ իշխանություն կծեւալուրվի: Քաղաքացիական աթոռի համար դայաբար էր 3 դաշինք եւ 7 կուսակցություն:

Շիրակում ավագանու ընտրություններում հաղթելու համար դայաբար էին ծնունդով գյումրեցիներ՝ իհարկե, մրցակից փոխադարձ սարքեր ուժերից: Նրանք ստեղծել էին սարսիմակ անուններով կուսակցություններ՝ «Թասիբով», «Գյումրի կոնա», «Հայրաբաբա»:

«Քաղաքացիական դաշինք» կուսակցության թեկնածուն եւս սեղանի էր՝ Շիրակի մարզպետ **Հովհաննես Հարությունյանը**:

Թեև «Բալասանյան» դաշինքը ղեկավարում էր **Վարդգես Սամսոնյանը**, բայց բոլորին էր դարձ, որ այս փոխադարձ ուժի հեղինակությունը **Սամվել Բալասանյանն** է, որը Հայաստանում է. բուժման նոտասկով նա մեկնել է այլ երկիր:

«Բալասանյան» դաշինքն ստացել է ձայների 34 տոկոսը, իսկ «Քաղաքացիական դաշինք»՝ 30 տոկոսը: Հաղթանակը ջախջախիչ է, ինչպես Գորիսում՝ «Առուս Առուսյան» դաշինքի դեմքում՝ կրկնակի ձայներով, բայց, փաստորեն, հանրապետության երկրորդ փոխադարձ իշխանություն-



ներին ՈԶ է ասել: Ընդ որում՝ գաղտնիք է, թե փոխադարձներն ինչ մեծ ջանքեր են թափել Գյումրիում հաղթելու համար:

Տեսանյութեր սարածվեցին, թե ինչպես են ընտրությունների մախտերին թե՛ Գյումրիում, թե՛ Սյունիքում 50 հազարական դրամ բաժանվում ընտրողներին, ինչն անվանվեց սոցիալական աջակցություն, մինչդեռ այդ նույն գումարից երկու գրո տակասը «նախկինների» ժամանակ համարվում էր փոքրիկ մասնավոր ընտրակառույց, իսկ տրոֆեյսը Արմեն Զարգյանը դեռեւս կալանավարում սառադրում է՝ հիվանդանոցի անձնակազմին ընտրություններին մասնակցելու հորդորի համար:

Հիշեցնենք, որ երբ արդիվն Գորիսի փոխադարձ Առուս Առուսյանը գորիսեցիներին գումար էր սրանադրել՝ որդես սոցիալական օգնություն, իշխանությունները դա որակեցին ընտրակառույց այն դեմքում, երբ ընտրություններին դեռ երկու ամիս կար, ու Առուսյանին կալանավորեցին: Իսկ հիմա իշխանական կուսակցությունը 50 հազար դրամը ընտրությունների մախտերին ընտրողներին բաժանելը համարում է սոցիալական օգնություն:

Մի նուրբ դիտարկում. ոչ ոք չի հերքում, որ իշխանափոխությունից առաջ ընտրությունների ժամանակ ընտրակառույց է բաժանվել, բայց ոչ ոք չի հերքում, որ այդ ընտրակառույցը բաժանում էին իշխանությանը մոտ կանգնած օլիգարխները՝ սեփական գրոմանից, բայց այսօր, օրը ցերեկով, սոցիալական օգնության անվան սակ մարդկանց գումար է բաժանվում, ո-

րը ՀՀ դեմոկրատիայից է վերցված, ոչ թե ինչ-որ գործարարի անձնական գրոմանից: Իշխանական կուսակցությունը հարկատուների վճարած գումարներից հասկացումներ է անում բնակչության մեկ այլ հասկածի: Ամենաթողությունն ու անողորմությունն էլ ինչպե՞ս է վիճում:

Անցնենք Դիլիջանին. այստեղ 57 տոկոս ձայն է հավաքել «Քաղաքացիական դաշինք»:

Ամենից շատ շրջանավորում է Գորիսում «Առուս Առուսյան» դաշինքի հաղթանակը: Սյունեցի դաշինքում **Արմեն Խաչատրյանը** ու մարզպետ **Մելիսե Գրիգորյանը**, փաստորեն, լավ է են աշխատել: Առուս Առուսյանը կալանավարից իրավիճակն ավելի վարդապետեց է իր ձեռքում դադարել, ֆան ազատության մեջ գտնված, վարչական ռեսուրսների սիրաբեռնող իշխանական ներկայացուցիչները:

Նիկոլ Փաշինյանը հաշիվ էր արել, որ Առուս Առուսյանին կալանի սակ դադարելով՝ նրա վարկանիստ ավելի է բարձրացնում, որովհետեւ նախ՝ գորիսեցիների մեջ բորբոքում է ընդվզման ու ցատուծի կրակը, երկրորդ՝ հայի հոգեկոտորածն է այդդիլիջանի՝ զգացմունքային, կարեկցանքի հողի վրա աջակցել հավաքվածին:

Փաշինյանը գոնե իր օրինակը չէր ցուցնում, երբ 2018-ին փողոցներ փակելով, ձեռք բռնեց փաթաթած, արյան հեթն էլ՝ վրան, ինչպես մանիպուլացրեց հանրությանը՝ նրանից ստանալով կարեկցանքի ու ապրումակցելու փոխարեն:

Փայլասարի՝ ռազմավարական նշանակություն ունեցող բարձունքն ադրբեջանցիների վերահսկողության սակ է անցել

Մաղանի Փայլասարի լեռնաշղթան հայկական վերահսկողության սակ է, թե՛ ադրբեջանական. այս հարցը դեռ շարժված սկզբներից ակտիվորեն շարունակվում է: «Հայաստան» խմբակցության դաշինքում **Աննա Գրիգորյանն** էր ԱԺ-ում հայտարարել, որ Փեյլա սար կոչվող սարածին անցել է ադրբեջանցիներին: Հետո ԱԱԾ-ն հայտարարություն սարածեց ու սեղեկությունը հերքեց:

Իսկ հայտնի է, որ իշխանությունները դաշնակցական խողովակներով ինչ հերքում են, հետո հաստատվում է ու դարձվում, որ բանը բանից վաղուց է անցել:

Փաշինյանն էր ասել, չէ՞. «Էդ սարի ծեփն, որտեղ սարվա կեսը ձյուն ա, ինչնեփն ա մեզ գինվոր կանգնի»: Սահմանազան գործընթացն այսպես էր դիտարկել վարչապետը:

Փայլասարում ժամանակին սեղակայված է եղել մեր ՀՊՊ գործադար: Դեկտեմբերի 18-ին մեր անվտանգության գոտիները զիջվեցին թեմանուն: Փայլասարի մեջ-սեղի հասկածում սեղակայված էին ադրբեջանական սահմանադիր զորքերը, մի փչ ներքեւում՝ հայ սահմանադիրները: Հոկտեմբերի 15-ի դրությամբ Հայաստանի համար ռազմավարական կարեւոր նշանակություն ունեցող հասկածում սեղակայված են եղել նաև ռուս մի խումբ սահմանադիրներ, սակայն նրանք արդեն մի ֆանի օր է՝ սեղակոխվել են փչ ավելի հեռու: Նրանց բացակայությամբ դայաբար կարծիքով՝ այդ նշանակալի բարձունքի սեղ ու սիրական են դարձել ադրբեջանցիները: Այդ հասկածում եղել է



միջդիրային ճանադարի, իսկ Ազարակ գյուղի բնակիչներն օգտվելու են եղել իրենց շատ մոտ գտնվող անտառից: Տարածն ամբողջովին անտառադաշն է:

Ադրբեջանցիներն արդեն մի ֆանի օր է՝ այդ հասկածում արգելափակոց են սեղադրել՝ թույլ չհալով ազարակցիների մուսն այնտեղ:

Հայկական ու ադրբեջանական դիրքերի փոփոխություն սեղի չի ունեցել, դար-

ձադրեց ադրբեջանցիներն անարգել մտել են մեր սարած ու այն զավթել:

Կաղանի փոխադարձ **Գեորգ Փարսյանը**, կարեւորելով Փայլասարի լեռնաշղթայի հենց այն հասկածը, որն օրեր առաջ զավթել են ադրբեջանցիները, հիշեցնում է, որ 1990-ականներին ադրբեջանցիները հենց այդ բարձունքից էին հրեակոծում հայկական բնակավայրերը, ինչպես նաև Կաղան փոխադարձ:

Ինչպե՞ս են հայ, ադրբեջանցի եւ ռուս սահմանադիրները սեղակայվել Փայլասարի միջանկյալ հասկածում: Կաղանի փոխադարձ դաշինքում է, որ ադրբեջանցիները մի ֆանի անգամ փորձել են այդ բարձունքն առնել իրենց վերահսկողության սակ, բայց դիմադրության են հանդիպել: Հերթական անգամ մեծ գործ է եղել ու ստառնացել, որ եթե տարածն իրենց չհանր, բռնի ուժով կսիրանան: Հաջորդել են բանակցությունները. արդյունքում երեք երկրի ուժերն էլ սեղակայվել են սարածում: Բայց հոկտեմբերի կեսերին ռուսները թողել-զնայել են, ադրբեջանցիներն այդ սարածը վերցրել են իրենց վերահսկողության սակ, որտեղ գտնվում է նաև այն ճանադարը, որը Ազարակը կաղան է Ուժանիս գյուղին:

Փայլասարի այդ հասկածին շատ մոտ գտնվող Ազարակ, Խորանց, Դիցմայրի, Սյունի գյուղերը, փաստորեն, վստահված են, որովհետեւ ադրբեջանական զինված ուժերն արդեն շատ մոտ են սեղակայված:

Ռազմավարական նշանակության տարածն անցել է ադրբեջանցիների վերահսկողության սակ. դաշնակցականություն էր ռուսների՝ այդտեղից հեռանալն ու հոկտեմբերի 19-ին հինգ զեփների վերադարձը Հայաստան:

ԻՆԵՍԱ ԹՈՒՄԱՍՅԱՆՑ

Բովաւաւես

Վեներեցիք ջրով է դարձուցած: Նրա կամուրջները տարբեր կողմերն իրար միացնող՝ մարդկանց սրտեր են կաղում, հոգիներն երազով լցնում: Դու սիրահարվում ես ֆաղափին ու մոլորվում նրա փողոցներում: Գեղեցկությունը՝ բաց աչքերով գնահատում, իսկ աչքերդ փակ՝ նրա սերը գողանում: Յեփաթային ֆաղափ... Զայլում ես՝ հասկանալով, որ առաջինը չես եւ ոչ էլ վերջինը: Ժամանակը Վեներեցիկի գրկում է հանգիստն իր գտնում ու մի դաշ կանգնում, հենց այդ դաշին ջրի վրա մարգարիտներն են հայտնվում, ժողովում ու անհետանում: Այս ամենն այլ երանգ է ստանում, ավելի արժեքավոր է դառնում, երբ ծփացող ջրի հետ, կողմի շնչում ծփում է նույնիսկ դասնությունն եւ գեղեցկությունն ունեցող մեր հայերեն լեզուն: Ինչպես նեց Գերադայծառ **Լեւոն Զեփյանը**, երբ ամեն լեզու իր երգն ունի, իր հնչողությունն ու գեղեցկությունը, լեզուն նկարագրող միայն իրեն հասնուկ բառերը՝ հմայիչ է... Իհարկե, այս ամենն այդքան սքանչելի է՝ շնորհիվ մեր դասընթացի եւ թանկագին ուսուցիչների:

Վեներեցիկի «Պո-Արաֆ» մշակութային ընկերակցությունը, որը հիմնել է գերադայծառ Լեւոն Զեփյանը, Վեներեցիկի «Stadium Marcianum» հաստատության հետ գործակցաբար, ամեն տարի կազմակերպում է Հայ Լեզվի եւ Մշակույթի առաջին խնամակալ դասընթաց՝ սկսած 1986 թվականից: Մասնակցելով դասընթացին՝ ես հասկացա, թե ինչ առեւելյան աշխարհում են կասարում ուսուցիչները: Այս տարի, համաճարակի դասառնուկ, առավելապես թիվն ավելի փչ էր: Դրոյցն ունի չորս մակարդակ, առաջին մակարդակի առավելներն արդեն մի քանիստ հետո գիտեն այբուբենը, գրում եւ կարդում էին: Զարմացա, երբ իմացա, որ չորրորդ մակարդակում առավելները սովորում են նաեւ գրաբար, որը նրանց դասավանդում է Լեւոն սրբազանը: Զարմացա, քան որ անգամ Հայաստանի դեմոկրատիկ ժողովրդի ծրագրում այն բացակայում է: Ըստ իս, ամեն հայի համար կարեւոր է գիտակցել, թե նա իր մեջ ինչ-որ բան ունի եւ կրում է ինչ ազգից է սերում. «Ես սովորել եմ հայերի լեզուն, որդեսգի հասկանալով՝ ինչ լեզվով են խոսել սուս-

Հայերենը վեներեցիկում



վածները, քանզի հայոց լեզուն աստվածների լեզու է...» (Ջորջ Բայրոն):

Պարոն Տոբի (**Տոբի Դալայան**) դասերը հետաքրքրական էին, լի փերականություններով, ուղղագրությամբ, երբեմն՝ փակագծեր բացելով դեղի գրաբարը: Նրա դասընթացներին երրորդ խումբը սովորեց նաեւ Դանիել Վարուժանի «Ձոն» բանաստեղծությունը, որը ներկայացրեց ուրախ երեկոներից մեկի ժամանակ: Պարոն Ավետիսի (**Ավետիս Հաճյան**) հետ հասկացանք, թե իրականում ինչպե՞ս դաս էր անում լեզուն, ինչպե՞ս էր գրվում լեզուն, ինչպե՞ս էր լեզուն լեզու, ինչպե՞ս էր լեզուն լեզու: Փորձեցինք նաեւ մենք իմենք ստեղծելով մեր հավաքել, խմբագրել եւ կազմել հոդված: Այս ամենից հետո մեզ օգնում էին Պարոն Արծվի (**Արծվի Բախչինյան**) դասընթացները, որոնց ընթացքում երգում էինք, ընթերցում բանաստեղծություններ, խոսում հայկական ֆիլմերից եւ արվեստից: Երգերը երգում էինք նաեւ ուրախ երեկոներին: Ի գարնան բոլորի՝ Պարոն Արծվին երգեց նաեւ ճարտարներն եւ գնչուներն: Շատ անտրամադրելի ու հաճելի էր լինում, երբ դասընթացի ժամանակ լսվում էր Տիկին Ռոզի (**Ռոզին Թաճյան**) հիաստանչ ձայնը, որը երգում

էր առաջին մակարդակի ուսանողների հետ: Այդ դաշին նրա դուրսից ձայնով էին լցվում միջանցքներն ու դասասենյակները: Պարոն Բաֆֆի (**Բաֆֆի Սեթյան**) դասընթացներին առաջին երեք մակարդակների ուսանողները հավաքվում էին մեկ դասասենյակում: Նա դասնում էր Հայաստանի՝ հազարամյակներ ունեցող դասնությունը անգլերեն լեզվով: Պարոն Բաֆֆին ամեն անգամ շատ զգուշորեն ընտրում էր այնպիսի բառեր, որոնք հասկանալի կլինեին բոլորին: Նա նաեւ զարմանալի վարդեսությամբ, ընդամենը երկու շաբաթում, կարողացավ ներկայացնել հայ ազգի դասնությունն ամբողջությամբ: Ուսուցիչներից չեմ կարող չնշել նաեւ Տիկին Սոսիին (**Սոսի Սուսանյան**)՝ հրաշալի մի կին: Նրա դասընթացներին, ցավով սրտի, չեմ մասնակցել, սակայն ունեցել եմ բազմաթիվ հաճելի գրույցներ նրա հետ:

Առավոտյան դասընթացներից բացի ունենում էինք նաեւ երեկոյան դասախոսություններ, ֆիլմերի դիտումներ, ուրախ երեկոներ: Ֆիլմերը, որոնք ընտրում էր Պարոն Արծվին, դուր էին գալիս բոլորին: Դրանք բովանդակալից էին, հաճելի ու տղամարդիկ: Դիտել ենք «Սոն գեղեցիկ» անվանովից եւ «Տոբյանի ծովեր» կարճամետրաժ խաղարկային ֆիլմերը: Պարոն

Ավետիսը իր դասախոսության ժամանակ մեզ ներկայացրեց իր «Գաղսնի Ազգը. Թուրքիայի ծոցայլ հայերը» գիրքը: Այն կարելի էր ձեռք բերել Ս.Ղազար կղզու փոքրիկ խանութում: Հենց այդտեղից էլ գնեց Տիգրանը՝ Ռումինիայի խմբի ուսանողներից մեկը, որի գրքի մեջ էլ մեծ սիրով Պարոն Ավետիսը իր իմնագիրը թողեց: Դասախոսեց նաեւ Ռումինիայի Հայոց Միության նախագահ **Վարուժան Ոսկանյանը**, որը մի քանի օրով այցի էր եկել Վեներեցիկ: Նա խոսեց Ռումինիայի հայերի մասին, ինչպես է ձեռավորվել հայկական համայնքը, ինչպես են կառուցվել հայկական եկեղեցիները եւ թե ինչ դասնություն ունեն դրանք:

Օգոստոսի 8-ին Հայր Լեւոնի գլխավորությամբ մասնակցեց դասարագ Սուրբ Խաչ Հայոց եկեղեցուն, որը գտնվում է Վեներեցիկի արևմտյան Մարկո գլխավոր հրադարակից ոչ հեռու: Եկեղեցին սկսել են կառուցել դեռ 1500 թվականին: Օգոստոսի 15-ին Ս. Ղազար կղզու հայկական եկեղեցուն նեցցինք հաղորդորները: Այդ նույն եկեղեցուն կասարվեց նաեւ փոքրիկ շինարարական Ազատ-Տիգրան-Արթուրի մկրտությունը, որին մեծ սիրով մասնակցեց եղանք նաեւ մենք: Փոքրիկ ծնողները՝ հայ հայրը եւ ֆրանսուհի մայրը, արդեն երրորդ անգամ էին մասնակցում դասընթացին: Իհարկե, այցելեցինք նաեւ Միսիթարյանների թանգարանը, որը հարուստ է ձեռագիր մատյաններով, դասին էին նաեւ Հ. Այվազովսկու կազմակերպիչի մի քանիստ, տարբեր նվերներ տարբեր իշխանների կողմից: Թվում էր, թե անգամ կղզու ֆառերն են հայերեն եւ բնությունը նույնպես շնչում է հայերեն:

Ռումինիայի խումբն իր խորին շնորհակալությունն է հայտնում կազմակերպիչներին՝ ի դեմս Գերադայծառ Հայր Լեւոնի, բոլոր ուսուցիչներին, մասնակցներին՝ նման հիանալի նախաձեռնության, կասարած աշխատանքի համար: Շնորհակալություն նաեւ Ռումինիայի Հայոց միությանը՝ Վարուժան Ոսկանյանի գլխավորությամբ, նման հնարավորություն ընձեռելու համար: Մենք բոլորս վերադարձանք նոր գիտելիների մեծ դասարով եւ, իհարկե, անմոռանալի հիշողություններով:

Սույն վերնագրի ներքո **Նյու Յորքից Պելեգրինո** Դ Ասիերոն «Միրո-Սիլեթեյթի» իր հոդվածով տեղեկացնում է, որ ամերիկահայ ճանաչված կոմպոզիտոր **Սիբել Էփոյանը** RJE հիմնադրամից նյութական օժանդակություն է ստացել, որը հնարավոր կդարձնի իր «Գորկու երազանքի դարձերը» օպերան հանրությանը ներկայացնել դասարված վայրում եւ երաժշտական ու դերասանական արհեստավարժ կազմով: Նաեւ կազմակերպելու մասնագիտական ֆնդերներ, նկարահանումներ եւ ամենակարեւորը՝ ցուցադրելու Գորկու 35 աշխատանքները, որոնք մինչ վերջերս կորած էին համարվում:

Օպերան, ըստ հոդվածագրի, սիրո, խիզախության եւ արդի արվեստի մասին է: Դոկս. Էփոյանն արդեն երկար տարիներ է, ինչ համագործակցում է Նյու Յորքի St. John the Divine եկեղեցու, Բուրլինգի ֆիլիարմոնիայի

«Գորկու երազանքի պարտեզը» օպերան իրականություն է դառնում



եւ Հայ եկեղեցու արեւելյան թեմի առաջնորդարանի հետ: Նա մեծ հետաքրքրություն է ցուցաբերել իր համար կուռք դարձած, 1915-ի եղեռնը վերադարձնելու համար, որն իր մոռ Շուբանին է անմահացրել իր հանրահայտ ստեղծագործությունով եւ ԱՄՆ-ում դարձել արքայազն-էմպերատորի հիմնադիրը:

Սկզբնական օրջանում Էփոյանն ստեղծել է իր «Շուբաններ» մեցցո ձայնային սվյալներ ունեցող կանանց ֆառայլը ի դասիվ բոլոր ժամանակների կանանց ու մայրերի: Հետագայում «Շուբաններ» հիման վրա ստեղծել է վերոնշյալ օպերան: Մ. Նահանգների դասնության մեջ սեղանների 11-ի արեւալի դասնություն 20-ամյակի եւ փոփ-



դի դարձարած ներկա դասնությունների հրամայականով նա հորինել է իր ազդեցիկ «ժամանակներն այս անցնելու են, այլընտրանք չունեն» երաժշտությունը:

Բացի նյութական օժանդակությունից այլ հնարավորություններ ես բացվել են, որոնք կնդաստեն օպերայի բեմադրությունը կազմակերպել մոտ ա-

դազայում: Դոկս. Էփոյանի երկարամյա գործընկեր **Կոնստանտին Օրբելյանը** վերջերս նշանակվել է Նյու Յորք ֆաղափ օպերայի գեղարվեստական ռեժիսորն ու գլխավոր խմբավարը: Հավանական է, ըստ հոդվածագրի, որ նա եւս գործնական դերակատարություն ունենա այդ հարցում:

Ինչպես Գորկու ժամանակներում, այս օրերին էլ մութ ամպեր են կուսակվել Էփոյանի հայրենիքի երկնակամարում: Օպերան անդրադառնում է դրանց, բայց առաջադրում է, միաժամանակ, հուսալի հեռանկարներ:

Երգչուհիներ **Հասմիկ Մեյխանիյանի** եւ **Քարեն Լյուբեկի** մասնակցությամբ հասկանալի դիտելու համար թերթը առաջարկում է այցելել «<https://youtube.com/vo98PeRy>» կայքը:

ԱՐԾԿԻ ԲԱԽՉԻՆՅԱԼ

Սառա Չայցեան ժամանակակից ռուս բանաստեղծուհի է, նկարչուհի եւ խմբագիր, Նոբոլսիքի մեդալակա համալսարանի ավագ դասախոս: Գեղի-նակն է Գերմանիայում լույս տեսած «Ջյունը, որը չկար» բանաստեղծությունների ժողովածուի: Միջազգային մի ֆանի գրական մրցույթների դափնեկիր է: Մասնակցել է արվեստի նախագծերի Սիբիրում, Սանկտ Պետերբուրգում եւ Մոսկվայում:

Սառան ծնվել է Կրասնոդարի մոտ, մեծացել է Ղազախստանում, այժմ ապրում է Նոբոլսիքի քաղաքում եւ Սանկտ Պետերբուրգում: Եղել է աշխարհի 20 երկրներում, իսկ երկու տարի առաջ գրեթե վեց ամիս ապրել է Հայաստանում, մասնակցել հոգեւոր եւ ստեղծագործական հավաքների: Դրանից հետո թողարկել է մեկ լողելիվաճաղի «Հավանքի» այբուբենը՝ նվիրված Հայաստանին:

Թափառումներն ու ճանապարհը Սառա Չայցեայի կենսակերպն ու ստեղծագործության եղանակն են: Դրանք օրգանապես կապում են ֆադաֆները, երկրները, մշակույթները, լեզուները եւ արվեստի միտումները:

Իմ գրույցը նրա հետ նաեւ այն մասին է, թե ինչպես է Արիստոտելի կոնկրետ նրան հասցրել Արարատյան դաշտավայր...



-Սառա, քո մասին գրվել է, որ դու, որդես բանաստեղծ, ղեկավար խառնում ես արվեստի այլ ժանրերի հետ: Նման փորձը նոր չէ. ինչ -որ մեկը նկարել է ֆանդակների վրա, ինչ-որ մեկը ցուցադրել է սեփական դրամաները կախված ժառանգության մեջ եւ այլն: Որքանով են արդարացված նման փորձերը:

-Այո, իսկապես, իմ կիրքը սարբեր արվեստների համակցումն է: Ես իրականացրել եմ նախագծեր, որոնք միավորում են բառը եւ երաժշտությունը, բառը եւ ժամանակակից ցուցահանդեսային միջոցները, բառը եւ դիմապատկերը եւ այլն: Օրինակ, մի անգամ այսպիսի ակցիա եմ կատարել. բանաստեղծություններ փակցրել եմ սարբեր ֆադաֆների հայտարարությունների սախակների վրա՝ «վաճառվում է ավստրալիական» եւ «մասնաճիւղում» սանը» ծանուցումների կողմից: Վերջերս էլ ստեղծեցի վերացական նկարների մի ցուցակ, որտեղ իմ սողերը «ծաղկում են» գունային նյութի մեջ: Ինչպես երկրակեղևի ցերեքի համակցման մասում առաջանում են լեռներ, այնպես էլ ինձ համար ամենազոր ստեղծագործական էներգիան ծնվում է արվեստների համակցման մեջ: Այո, սա նոր բան չէ: «Լուսնի սակ ոչ մի նոր բան չկա», եւ «ես կանգնած եմ հսկաների ուսերին»: Որքանով է արդարացված: Չգիտեմ, ես չգիտեմ դասեր: Ես դարձապես հետեւում եմ իմ Մուսային, համարյա շոքափելով, որովհետեւ կյանքն ամբողջով այլ եղանակ չեմ դասերիցստանում:

-21-րդ դարի մարդու կյանքում ի՞նչ տեղ կարող է ունենալ ղեկավարը:

-Ենթադրում եմ՝ հսկայական: Գուցե ղեկավար եւ բառի լայն իմաստով բանաստեղծականությունը, որի մեջ կարելի

է ներառել երաժշտություն, նկարչություն եւ թատրոն, ընդհանրապես այն միակ բանն է, որը կարող է ինչ-որ կերպ հասկանալ, բացատրել մեր կյանքը, հաշտեցնել մեզ մեր գոյության հետ:

Բրոսկին ասում էր. «Մարդկությանը, հավանաբար, այլեւս անկարելի է փրկել: Իսկ առանձին մարդուն, անհատին, հնարավոր է»: Պոեզիան արվեստներից ամենամասնականն է, որը մեզ սովորեցնում է մտածել, զգալ, խոսել եւ լսել, առաջին հերթին՝ ինքնուրույն մեզ: Մի անգամ դասախոսքը ձեռք բերեց մի զարմանահարց ձեռագիր բանաստեղծական ժողովածու, որ դասկանում էր Ելենա Վյալովային: Նա այրին էր ռուս բանաստեղծ Պավել Վասիլեի, որին սանջանների էին ենթարկվել եւ գնդակահարել 1937 թվականին, ինչն էլ մեղադրանքով: Ելենան, որդես «ժողովրդի թեմա», 19 տարի ուղարկվեց Ղազախստանի ճամբար: Նրա կյանքի ամբողջ «ակտիվ փուլը»՝ 26-ից 45 տարեկանը, անցավ ճամբարներում: Նա երեխաներ չուներ, այլեւս երբեք չամուսնացավ: Բայց նա իրեն փրկեց ղեկավարելով: Նրա տեսում կանտոնը Ցվետանայից, Ախմատովայից, ամուսնուց ...

«Եթե նույնիսկ անցնեմ մահվան սպիտակ միջով, չեմ վախենա չարից, ֆանդի դու, Տեր, ինձ հետ ես»։ սա Դավիթի 22-րդ սաղմոսի խոսքերն են, մի տե-

Եւ այլն: Ինչպե՞ս եւ վերաբերվում նման ծագրերին:

-Հիանալի եմ վերաբերվում, ինչպես որդես այլ գործիքի, որը գործածվում է գիտակցաբար, եւ հասկանում ես, թե ինչն է եւ օգտագործում: Ես բանաստեղծություն եմ գրում 12 տարեկանից, եւ առնվազն մինչեւ 20 տարեկանս զբաղվում էի հիմնականում սաղազափոխությամբ: Սովորում էի սոնետների դասերը, հաշտեցնել յամբական եւ միջառեց վանկերը, ճկում էի դարձնում հանգրվանը: Այն ժամանակ նման ծագրեր չէի կարդի. բառերը դեռ էին գտնվում դարձաբանագրության... բառարաններ կարդալով: Եվ սովորելով բավականին լավ գրել «Պոեզիան եւ դասականների նմանությամբ», ես սկսեցի «ջարդել» բանաստեղծություններ՝ զսնելով իմ սեփական ձեռագիրը, ձայնը, ոճը ...

Եթե այսօր որդես մեկը ցանկանում է իրեն «մարգել» բանաստեղծության մեջ, ապա նրան ավելի հարմար կլինի անել այդ: Այնուամենայնիվ, դա չի նշանակում, որ մեկն այսպես եղանակով գրված բանաստեղծությունն ամբողջապես կլինի հիանալի, եւ միեւնոյն ժամանակ չի նշանակում, թե այն հրաշալի չի դառնա: Գործիքը դարձապես գործիք է:

Կարող եմ նկարչություն սովորել տղագիր ձեռնարկներից կամ յուրաքանչյուրից: Հարցն այն է, թե ո՞րն է արդյունքը, ինչ է մեզ հրամցում այն մարդը,

ջանիկ էի, երկրորդ օրն անդադար հեկեկում էի, որ 12 օրից վերադառնալու եմ: Երրորդ օրը գնացի եւ վեց ամսով բնակարան վարձեցի: Պարզապես ամբողջ Երեւանում, զբոս կարող էի գրասպասիցներում, զննել վարդերի խճուղի, ընտրել կանաչի եւ բանջարեղեն, լողալ բաց լողավազաններում, զինի խմել Սարյան փողոցի «Ին Վինո» բարում, ժամերով նստել հայկական ասկեսիկ ելեկեցիներում՝ լսելով ֆարի լուրջությունը, թափառել ցուցահանդեսներում եւ փողոցներում: Դա իմ կյանքի ամենամեծ երջանկությունն էր: Այս վեց ամսվա ընթացքում հանդիպեցի Եւրա Կարապետյանի մարդկանց, որոնք ոգեւորեցին ինձ եւ նոր բաներ սովորեցրին: Բայց ամենակարեւորն այն է, որ հենց Երեւանում ես հանդիպեցի իմ իրական եսին, լսեցի շունչս, հասկացա, թե ո՞վ եմ ես, ինչի՞ համար եմ ապրում եւ ինչպե՞ս դեռ եմ ապրում այս կյանքը: Երբեմն ես ցարաքներ ցարունակ չեմ գրուցել ոչ մեկի հետ՝ բացառությամբ սուրբերանկերներում ասածս «բարեւ ձեզ»-ի եւ «Ես մերսի»-ի: Ես դարձապես դիտում էի Հայաստանն ու ինքս ինձ: Այսպես ծնվեց իմ սիրելի բանաստեղծություններից մեկը՝ «Քաջվարդերի ժամանակը»: Եվ այո՛, այդպես՝ Երեւանում, ես երկրորդ անգամ ծնվեցի:

-Դու Հայաստանն անվանում ես քո հոգեւոր հայրենիքը: Ստեղծագործող

Սառա Չայցեա.

որը մեկ է ստեղծագործողի ճանապարհը: Որքան է գլխավորը բանաստեղծության մեջ: Որդես գիտե՞ս այն համահունչ լինի մարդու հոգում: Երբ հուսահատության մեջ եմ՝ ինքս ինձ համար կարդում եմ Ալեքսանդր Բլոկ եւ Պավել Վասիլե: Երբ կասկածում եմ ինքս ինձ՝ Արսենի Տարկովսկի եւ Բուլաս Օկուզովա: Երբ երջանիկ եմ՝ Վիսկոյի: Եթե նոր բանաստեղծը, օգտագործելով առջանց հանգրվանը, կարողանում է զսնել ձիւս բառեր՝ արտահայտելու կյանքի նկատմամբ իր հուզմունքը, ես վստահ եմ, որ այդ սողերը մարդիկ անգիր կանեն՝ դրանք իրենց կյանքի կարեւոր դրամները կհամար: Բայց եթե հեղինակը հոգեւոր աշխատանք չի կատարում՝ ամբողջով, կյանքի ցավի գեղեցիկ բույրը զգալու համար, այլ միայն մի բառը կարդում է մյուսին, ապա նրա բանաստեղծություններում ղեկավար չի լինի: Անգամ եթե հետեւի հանգին ու ռիթմին:

-Դու գրել ես՝ սիրելը ջրի վրա փայլել է:

Ինչպե՞ս եղավ եւ որքան ժամանակ է, որ փայլում ես «հայկական ջրի» վրայով:

-Ես առաջին անգամ չորս օրով Երեւան եկա 2017-ի հոկտեմբերի վերջին, եւ գրեթե դասախոսք. այդ տարին ինձ համար Եւրոպայի ղեկավար եղավ, ես սիրով վաճառեցի Եւրոպայի միջով անցնել, Եւրոպայի վերափոխության մասին, եւ ուզում էի ինձ ծննդյան նվեր անել՝ զսնել մի նոր բան, որով ամբողջով կսարվեմ: Ես ընտրեցի Երեւանը իմ ընկեր, ղեկավարող բանաստեղծ եւ ղեկավար Պավել Կուզնեցեւովի առաջարկով: Նա Եւրոպայի ղեկավարող Պարաջանովի եւ բառացիորեն ինձ «ուղարկեց» նրա թանգրանը: Ինքնաթիռում նստած էի դասուհու մոտ, եւ երբ 2017 թվականի հոկտեմբերի 20-ի ուրբաթ երեկոյան ինքնաթիռը մոտենում էր Երեւանին, մայրամուտի ամպերի ներքո ես տեսա Արարատի վեհությունը եւ զգացի, որ ասես սիրս հանեցին ու նորից տեղը դրեցին: Մանդելեւսանը գրել է. «Հայաստանում կենդանանում եմ»: Այդպես էլ եղավ ինձ հետ: Ես այլեւս չեի կարող մոռանալ ոչ Երեւանը, ոչ Հայաստանը:

2018-ի գարնանը ես վերադարձա Երեւան երկու ցարաքով: Առաջին օրը եր-

մարդը կարող է ունենալ մի ֆանի հոգեւոր հայրենիք:

-Այո, ես ունեմ: Իհարկե, Ռուսաստանն է եւ մասնավորապես՝ Սիբիրը եւ Հեռավոր Արեւելքը, ֆանի որ ես Եւրոպայում եմ գտնում այդ հողի հետ: Եվրոպան է եւ մեծ մասամբ՝ Ֆրանսիան, Իտալիան, Հոլանդիան, Գերմանիան եւ Շվեյցարիան. ես հասկանում եմ, որ իմ «մշակութային ծածկագիրը» թերի կլինեք առանց այդ երկրների: Ղազախստանն է, ֆանի որ իմ առաջին հոգեւոր հեղինակը գրականությունն էր, որն ինձ սովորեցրեց Յուլյա Միխայլովնա Օսինսկայան Պավլոդար ֆադաֆի սովորական միջանկարգ դրոշմը: Եվ վերջապես՝ Հայաստանն է: Կանխելով ծագման մասին հարցը՝ ասեմ, որ ես յոթ դուրս հայ չունեմ իմ տոհմում, բայց իմ ամենազխալվոր մուսաներից մեկը հաստատ ծնվել է ինչ-որ տեղ Արարատյան դաշտավայրում: Միեւնոյն ժամանակ, դա չի նշանակում, որ այս կամ այն երկրն անվանելով իմ հոգեւոր հայրենիքը՝ ամեն մի բանաստեղծության մեջ ես կգրեմ «Ես սիրում եմ քեզ, իմ Սիբիր» կամ «Երեւան, դու միտ ինձ հետ ես» խոսքերի մեջ բաներ:

Շատ բան իմ մեջ ծնվում է այլաբանորեն: Ընդհանրապես, ես միտ ավելի Եւրոպայի մշակութային միջավայրում՝ երաժշտության, նկարչության, թատրոնի եւ գրականության մեջ: Հետեւաբար, ես Եւրոպայի բանաստեղծություններ չունեմ, որտեղ ուղղակիորեն նշված են հայկական տեղանուններ կամ հասկացություններ: Բայց կան փոխաբերություններ եւ դասերներ, որոնք Եւրոպայի վերաբերում են Հայաստանին, օրինակ՝ «դասարկ լեռների վարդագույն գավաթը»: Իրականում ես կասկածում եմ. այն ամենը, ինչ գրվել է Հայաստանից հետո, գրված է Հայաստանի մասին: Այս մշակույթն այնքան հզոր է, որ դրա ազդեցության արձագանքն այս կամ այն կերպ կսարածվի իմ ողջ կյանքի ընթացքում:

-Հետաքրքիր կլինի իմանալ՝ դու, որդես նկարիչ եւ բանաստեղծ, ի՞նչ սիրած անուններ ունեմ հայ գեղանկարչության եւ գրականության մեջ:

-Չեմ փորձի ինքնաշիք երեւալ: Մասնկության տարիներին Ալվազովսկին էր եւ «Հայֆիլմի» մուլթիֆիլմերը: Պատանեկության տարիներին՝ Շառլ Ազնաւուրը: Հետագայում՝ Պարույր Սեւակը եւ Սերգեյ

Փարազանովը, նրա կինոնկարները, կոլաժներն ու նամակները:

-Մի բանաստեղծությանը մեջ դու հիշում ես հայկական հնագույն Դադիվանֆի սաճարը, որն, ավա՛ղ, 44-օրյա դաժնաբանության հետ «գերության մեջ է»...

-Ընդհանրապես, ես ուժեղագույն կադր եմ զգում հայկական եկեղեցիների հետ: Մի անգամ ամբողջ գիշեր անցկացրի աստվածաբան Երկմի սակ Ամբերդի ամրոցի մոտ եւ լուսաբացը դիմավորեցի նրա սաճարում: Այս հոգեւոր փորձառությունները դժվար թե համեմատվեն որեւէ այլ բանի հետ:

Հաղարծինի վանքի սանոց հոկտեմբերյան ոսկե ճանապարհը դեռ աչքիս առաջ է:

Եվ ամեն անգամ գալով Հայաստան՝ զննում եմ Հաղարծին, որդեսգի մեջքի հետեւ նրա դասերին:

Դադիվանֆը նույնպես «ներթափանցեց» արթի մեջ: Ինձ բախտ վիճակվեց մեկ անգամ լինել այնտեղ: Երբ մտա սաճար, զգացի, որ կանգնեցի ինչ-որ փափուկ բանի վրա ու աղոթեցի. իմ ոտների սակի գորգը ծաղկում էր, ինչպես



ծուխունները: Ներկայացրի նաեւ իմ արտաբանական գեղանկարների ցուցահանդեսը, որտեղ բառացի եւ փոխաբերական իմաստով մեջքերումներ կան իմ հայկական բանաստեղծական շարքից: Շատ բարի, անկեղծ արձագանքներ եղան հանդիսատեսներից, այնպես որ, ենթադրում եմ, որ ես եւ Արթուրը լավ աշխատեցինք: Ցավով, համերգի եւ ցուցահանդեսի աշխատանքներն անհաջողությամբ կլանեց, եւ ես չկարողացա հետեւել փառասոցնի մնացած ծրագրերին: Բայց ես գիտեմ, որ այն ժամ վառ ընկերներս իրենց ուրախությունն արտահայտեցին բանավոր եւ սոցիալական ցանցերում:

«Իմ մուսաներից մեկը ծնվել է Արարատյան դաշտում»

կյանքն ինձ... ու Տիգրանը:

Դա իմ կյանքի ամենագեղեցիկ գործն էր, եւ «Գնանք, ես եւ գույց կսամ գորգը Դադիվանֆում» նախադասությունն առաջին անգամ դարձավ իմ «Անձնական վայր» ինտերվյուի մի մասը: Ես այն իրականացրի «48 ժամ Նովոսիբիրսկ» մեծակամ արվեստի միջոցառման համար, 2019 թվականին (այն կազմակերպել էր Գյոթեի ինստիտուտը՝ համահունչ Բեռլինի «48 ժամ Նովոսիբիրսկ» փառասոցնին): Հետո այս սոցիոլոգիկ մի բանաստեղծություն եւ, վերջապես, այն դարձավ իմ վերացական նկարներից մեկի հիմքը: Դադիվանֆի գորգն ինձ համար ավանդույթի, հոգեւորության, գեղագիտության, զգայականության խորհրդանշան է: Ի դեպ, Գերմանիայից մի ջազ երգչուհի՝ Լեռա Մաուրերը, անգլերեն երգ է գրել Հաղարծին եւ Դադիվանֆի մասին իմ բանաստեղծությունների խոսքերով: Յուրաքանչյուր արդեն կա համերգի ձայնագրություն, եւ այբովը շուտով կթողարկվի:

-Քո երկու բնակավայր ֆաղաֆներում կան հայկական համայնքներ, կադր ունե՞ս նրանց հետ:

-Ո՛հ, ես բավականին փակ մարդ եմ, ինչ-որ չափով՝ ինքնամոտի: Կարելի է ասել, որ իմ ներքին ստեղծագործական «համակարգիչը» գործում է հետեւյալ կերպ. ես ֆայլում եմ, ֆայլում եմ, նկատում եմ ինչ-որ բան, դա ինձ աղոթեցնում է, եւ ես «ներամոտիվում եմ» մարտելու համար այն», երկար ժամանակ դրան «կառուցած» մնալով: Երկու տարի ես մտածում էի վանֆի մի գորգի մասին: Կարող եմ դասակարգել, թե ինչ կլինի ինձ հետ, եթե ես ակտիվորեն «կլանեմ» ամբողջ մշակութային կենտրոնների իրադարձությունները:

Իսկ եթե լուրջ խոսեմ, ապա իմ «չափահասի կյանքը» բավականին սովորական բան է՝ վճարել հիփոթեք, փող աշխատել սննդի համար, զենք ինչ-որ բաներ, թափել ընթացիկ, զբաղվել իմ ճնշով: Շատ էներգիա է ծախսվում կյանքի սարակական «վերահսկողության» վրա: Կրկին մեջքերեմ Բորոսկուն. «Ոչ միայն դեմ է աղոթել, այլև դեմ է վճարել դրա համար»: Բայց ամեն դեպքում, եթե մի օր ինձ հրավիրեն հայ մշակութային կենտրոն եւ կարողանամ օգտակար լինել Ռուսաստանի եւ Հայաստանի մշակութային երկխոսությանը, ապա առաջարկը հետաքրքրությամբ կդիտարկեմ:

-Այժմ Ռուսաստանում հայերենից ռուսերեն թարգմանիչները շատ քիչ են: Մտադիր ես հետազոտում զբաղվել հայ դեպիայի թարգմանությանը:

-Ժամանակը ցույց կտա: Ամեն դեպքում, հայ բանաստեղծական ավանդույթն ամենաուժեղներից մեկն է աշխարհում: Համոզված եմ, որ ամբողջ աշխարհում սասնյակ, հարյուրավոր ստեղծագործ մարդիկ ընկնելու են նրա գրավիչ գեղեցկության եւ հնչեղության ցանցը, ֆանի դեռ մարդկությունը ողջ է: Իսկ ֆառանդավոր թարգմանիչներ կգտնվեն:

Սառա Չայցեա Բանաստեղծություններ

*հասած նուրը կցայտի, հափկները կընկնեն
կանգնիր ծիծեռնակաբերդի բլուրի վրա եւ նայիր ուղիղ
նա, ով այդ տարի կորցրեց ամեն ինչ, կեսնի Արարատը*

*ինձ համար ավելի հեշտ է, ֆանի դեռ հնչում է այս երաժշտությունը
տուֆե դասերի ֆաղաֆը ծածկված է մշուշով
ջազը խզվում է, հին դաշնակահարը հեռանում է
դասարկ նարնջագույն սաճարում մի մարդ լաց է լինում
ամմիսիթար գեղեցկության վրա*

*այսօր շոգ ամառ էր, հովիտները խունացած էին
ճմռված մահճակալի վրա այրվում է արեւի ֆառակուսին
հոկտեմբերը զբոսայգիներում ցանում է կիտրոնի տերեւներ
եթե օրը դարձ լինի, կեսնես Արարատը*

*այս երաժշտությունն այլեւս չի կրկնվի
իրականում նշանակություն չունի՝ օրհնված է կամ անիծված
խմիր լեռնային սառը ջուրը, նայիր ուղիղ*

*թե բախտը բերի
դու կեսնես
Արարատը*

*մենք այնքան զգայուն ենք, բավական է
առաջին տերեւը հայտնվի
առաջին անձրեւը
սեղա*

*սիրելը
ջրի վրա
ֆայլելն է*

ֆայլելը ջրի վրա

*զնանք, ես եւ գույց կսամ գորգը
Դադիվանֆում
զնանք
ես եւ գույց կսամ
աստեղը
Հաղարծին վրա*

*ֆայլելը
ջրի վրա*

ֆազվարդերի ժամանակը

*մտքի այս դասի մոտ
մեջքի հենի՛ր վրան
այստեղ լռությունը
ճոճվում է զանգով
այստեղ
լռություն է
ան նրան արհի մեջ
եւ կրի՛ր հավիտյան
ֆանի դեռ տանում է եւ
սափաստանային
ֆանին*

*վերցրու լռություն այնքան
որհան կարող ես
սանել*

*Լեռնի փողոցում
աղոթել է մի մարդ
նկարում էր հին իրերի
դիմանկարներ,
նրա կինը
վկանում էր ու կախում էր
հագուստի ամրակներով
Տիգրանը,
դուստրը ծաղիկներ էր կտրում
ու դնում
երեւ լիտանոց բանկաների մեջ
ասիճանների վրա*

*Օֆելյա
նրա անունն էր
Օֆելյա*

*վերցրու լռություն
այնքան
որհան կարող ես
սանել*

Թարգմանությունը՝ ԱՐԹՎԻ ԲԱՍՏՅՈՒՅԱՆԻ

Նռան գույնի շնորհանդես Գյումրիում



Հոկտեմբերի 23-ին, ժամը 17.30-ին Գյումրիի Ասլանազյան ֆուրերի դասկերտահանում կկայանա դորսուգալաբանական եկվարդորի բանաստեղծության, երաժիշտ Կարլա Բադիյոյ Կորոնադոյի «Նռան գույնը» բանաստեղծությունների ժողովածուի հայերեն թարգմանության շնորհանդեսը: Բանաստեղծությունները

գրվել են Սերգեյ Փարազանովի «Նռան գույնը» ֆիլմի ազդեցությամբ: Հեղինակն այն նվիրել է մեծանուն ռեժիսորին եւ Սայաթ Նովային:

«Նռան գույնը» ժողովածուն 2016 թվականին «Loewe» հիմնադրամի «Երիտասարդ ստեղծագործողներ» անվանակարգում արժանացել է միջազգային մրցանակի: Կարլան չափածո եւ արձակ մի շարք գրքերի հեղինակ է, որոնք նույնպես գնահատվել են հեղինակավոր մրցույթներում:

Գրական գործունեությունից բացի նրա ուսուցչական կենտրոնում են հնչյունային հետազոտությունները, ինչպես նաեւ կինոյի եւ դեպիայի փոխառնչությունները:

Համերգ-հանդիպման ընթացքում կինչեն Կարլա Բադիյոյ Կորոնադոյի երաժշտական ստեղծագործություններից, կընթերցվեն բանաստեղծություններ «Նռան գույնը» ժողովածուից՝ զուգահեռ հայերեն թարգմանությամբ:

Համերգ-հանդիպումը նվիրվում է «Ակտուալ արվեստ»-ի 25+1-ամյակին:

ՀԱԿՈՒ ԱՍՍԵՐՅԱԼ

Պրահա, «Օրեր» ամսագրի խմբագիր

Հայաստանը երաժշտական գերտիրություն է, եւ դրա համար ենք մենք ցանկացել «Մորալյան աշուն» երաժշտական 51-րդ փառատոնում անցկացնել Հայկական օրեր: Այս մասին հայտնեց փառատոնի գլխավոր կազմակերպիչ, Բռնոյի ֆիլիարմոնիայի սնօրեն Մարիե Կուլչերովան: Եվ չնայած այն հանգամանքին, որ Հայաստանի ներկա իշխանությունները փակել են մշակութային նախարարությունը, օտարները հայկական մշակույթն ու երաժշտական ժառանգությունը համարում են Հայաստանի գլխավոր այցեքարտը:

ստորանո Ջուլիանա Գրիգորյանին եւ սենոր Տիգրան Հակոբյանին, որոնք կատարեցին Դվորժակի Ջրահարսի եւ Մասկանիի Տուրիդայի դերերգերից արիաներ:

Մարիե Կուլչերովան մեզ հետ զրույցում հայտնեց, որ շատ ուրախ էր փառատոնի հայկական ուղղության համար, եւ քանի որ «Մորալյան աշունը» հայտնի է իբրեւ բարդ փառատոն, նաեւ հայ կոմպոզիտորների գործերը ընթացվել էին այդ չափանիշով եւ իրենց հաջողվեց ներկայացնել հայկական երաժշտությունն իր բոլոր գույներով: Նրա կարծիքով, թե՛ «Նաղա՛ւ» ներկայացրած ֆոլկ երաժշտությունը, թե՛ գերմանական ֆիլմը՝ ժամանակակից հայ երաժշտության մասին, ակուսիկ ձայնագրությունը եւ Ալան

Դիրիժոր Էդուարդ Թոփչյանի ասելով: «Այստեղ նվագելը մեծ դասախանասվություն է, քանի որ ունկնդիրը շատ բանիմաց է: Ծրագիրը ընթացել էր փառատոնի կողմից՝ ծանր հայկական ծրագիր էր: Խաչատրյանի Երկրորդ սիմֆոնիան ոչ միայն փառաշեղ ստեղծագործություն է, այլևս դրսևան է մեր ժողովրդի համար, համաշխարհային լեզվով մարդկանց հետ խոսելու համար: Իհարկե, իմ սարիների երազանքն էր, որ մեր նվագախումբը լինի համաշխարհային բարձր մակարդակի նվագախումբ, եւ կարող են ասել, որ վերջին հինգ տարիներին այն բավականին աճել է: Այդ ուղղությամբ աշխատում ենք, չեն ուզում ես ինքս մեզ գնահատական տալ, բայց այդ ճանապարհին հաջողություններ ունենք»:

«Աստվածային կատակերգությունը» մարմարե ստեղծագործություն է

Հայ արվեստագետ Վիգեն Ավետիսյան Կոոպերատիվ արվեստանոցում իրականացրել է իր հարգանքի տուրքը մեծ բանաստեղծին Ալեասանդրա Պոշի



Արվեստը նման է Ավետարանի: Զանդակագործը նման է մարգարեի, հույսի սուրհանդակի: Այս փիլիսոփայությամբ հասիչի միջոցով ձեւավորվում են հայ ֆանդակագործ Վիգեն Ավետիսյանի աշխատանքները, որն այս դասին ավարտին է հասցնում «Ասվածային կատակերգություն» ֆանդակը Կառարայի Սան Մարտինո թիվ 1 հասցեում գտնվող Զանդակագործների կոոպերատիվ արվեստանոցում: Ստեղծագործությունը երեքաբարձր առավելության սանեյլու են Բոլոսել, որտեղ հոկտեմբերի 4-ից 14-ը ցուցադրվելու է Սե Մինե Գեներալ թանգարանում՝ «Դանթե - 700: Ասվածային բաներ» ցուցահանդեսում, որ հովանավորել են Արսախի գործերի եւ միջազգային համագործակցության նախարարությունը, արտասահմանի իսլալացիների գլխավոր միությունը: Տասնյոթ արվեստագետի ցուցահանդեսում միակ մարմարե աշխատանքը Վիգենինն է: Բացի Հայաստանը եւ Կառարան ներկայացնելուց, այս գործը կարողացել է մեկ ֆանդակի մեջ խաչացնել Դանթեի երեք երգերը: Ստեղծագործությունը ոչ դասախանային վկայակոչում է այն երկրաչափությունը, որը կրում է «Ասվածային կատակերգության» կառուցվածքը՝ խորանարդ (դոմիտ), գունդ (ֆավարան) եւ բուրգ (դրախտ): Հենց սոփիսակ եւ հղկված մարմարե բուրգն է կրում հույսի ուղեղը: Խորանարդի ներսում կա մի անցք, որտեղ գեղեցկված է Դանթեի եւ Վիրգիլիոսի արձագանք մանրամասնակը՝ լուսավորված մեկ այլ ձեղնով, որը կարողանում է ստեղծել խորհրդածության մոլոր մի օղակակալան էֆեկտ: Այն դիտելու համար դեպք է մոտենալ եւ, ինչպես Վիգենն է ասում, «փոքր մեջնել ֆավարանի մեջ»:

«Իլ սիրենտ», հոկտեմբերի 2, 2021 Բնակարանից բարգմանեց ԱՐՈՎԻ ԱՄՍԵՐՅԱՆԸ

Հայաստանը երաժշտական գերտիրություն է. «Մորալյան աշուն» միջազգային փառատոնը փակվեց Հայաստանի ֆիլիարմոնիկի փառաշեղ ելույթով

Հաջորդ սարի կինչի Տիգրան Մանսուրյանի նոր պրեմիերան՝ գրված հասուկ Բռնոյի ֆիլիարմոնիկի համար



Դրա եւս մեկ վկայությունն էր հոկտեմբերի 17-ին Բռնոյ ֆալանիում Հայաստանի ֆիլիարմոնիկ նվագախմբի անմոռանալի ելույթը՝ մատուցելով Էդուարդ Թոփչյանի փայլուն դեկավարությամբ: Դեռեւս մեկ քաղաք առաջ փառատոնի քաղաքակրթական ելույթ էր ունեցել նաեւ «Նաղաւ» անսամբլը եւ ցուցադրվել էր հայ երաժշտությանը նվիրված ֆիլմ, հնչել էր ամերիկահայ հայտնի կոմպոզիտոր Ալան Հովհաննեսի երաժշտությունը:

Հովհաննեսի գործի կատարումը շատ հետաքրքիր էր: Իսկ գազաթանակեցը Հայաստանի ֆիլիարմոնիկի ելույթն էր: «Մենք ոչ թե հանրամատչելի, այլ բարդ փառատոն ենք, եւ մեր հանդիսատեսը սովոր է ունկնդրել բարդ գործեր եւ գալիս է հասուկ նման գործեր լսելու համար: Այս ստեղծագործությունները ոչ ոչ չէր լսել եւ բոլորը որեւիտեւս էին Բռնոյի երաժշտաւեր հանդիսատեսի համար: Բայց մեր հանդիսատեսը բաց է եւ դրա վկայությունն էին նաեւ բուռն ծափահարությունները: Երբ մենք հայտարարեցինք, որ Հայաստանը ներկայացվելու է այս փառատոնին, բոլորը մեծ հետաքրքրությամբ սղասում էին»,- ասաց նա:

Փառատոնի դրամատուրգ Վիգենյանը փակվեց Վիգենյանի կարծիքով, հայկական օրերը կարելի է հաջողված համարել, եւ ինքն շատ ուրախ է, քանի որ ներկայացրել են հայկական երաժշտության բազմաժանրությունը, ոչ միայն դասականն ու ֆոլկլորը, այլեւ ֆիլմերի միջոցով նաեւ այլ ուղղությունները: Հաջորդ սարի ամռանը կներկայացնեն Տիգրան Մանսուրյանի նոր ստեղծագործությունը, որն անվանի կոմպոզիտորը գրում է հասուկ Բռնոյի ֆիլիարմոնիայի համար: «Ես հայկական մշակութային նկատմամբ հասուկ վերաբերմունք ունեմ, եւ այսօր էլ հանդիսատեսը ամրացրեց, որ սա ոչ թե ֆալանակալան ինչ-որ ակցիա է, այլ հայկական երաժշտության խորությունը զգալու դասանոց»,- ասաց նա:

Հայաստանի ֆիլիարմոնիկը 15 սարի առաջ արդեն ելույթ էր ունեցել այս փառատոնում:

Փառատոնային վերջին օրվա համերգին իբրեւ ունկնդիր ներկա էր համաշխարհային օտերային ասոցիացիան Հայաստանի ժողովրդական արտիստ, Երեւանի կոնսերվատորիայի օտերային ստուդիայի գեղարվեստական դեկավար Հասուկ Պառլյանը, որը սիրով կիսեց իր տպավորությունները. «Այս համերգը շատ մեծ լույս էր այս մղձավանջի մեջ: Եվ հասկալու էր ծրագիրը՝ Մանսուրյան, Տրսերյան, Խաչատրյան՝ հույս էր տալիս, որ դեռ մենք կանք, լինելու ենք: Իհարկե, շատ հարցեր են նաեւ առաջանում: Մենք այսօր չունենանք այս արվեստը, այս երաժշտությունը, այս մշակույթը: Հիմա մեզ այնքան են խեղճացրել ամեն ձեւով, որ ստիպված կառչում ենք այս փրկուրներից: Իհարկե, շատ-շատ տպավորված են ունկնդիր արձագանքից: Այդուհանդերձ դա ինչի՞՞ միակ բանը, որ այժմ Հայաստանում կարող ենք, Եվրոպայի լուռ դալի՞՞ներն ենք»:

Չեխիայում Հայաստանի դեսպան Անոն Հովակիմյանը, որի հովանու ներքո անցկացվեցին Հայկական օրերը, շատ բարձր է գնահատում «Մորալյան աշուն» փառատոնի անցկացումը: Դեսպանը մի անգամ եւս իրենց րեց, որ փառատոնի կազմակերպիչները հայկական օրերի անցկացումը համարում են նաեւ համերաժշտության դրսետում առ Հայաստան: Թե՛ նախորդ օրերի կատարումները, եւ թե՛ այսօրվա ֆիլիարմոնիկի փառաշեղ ելույթը նման էր մի հրաշքի, որին մենք ականատես եղանք»,- եզրափակեց դեսպանը:

Ի դեպ, հայ անվանի երաժիշտների ելույթներն այդուհանդերձ չավարտվեցին: Հաջորդ օրը Պրահայի Ռուդոլֆինում համերգատարահուն Բրամսի ջութակի կոնցերտի կատարմամբ անկրկնելի ելույթ ունեցավ հանրահայտ ջութակահար Սերգեյ Խաչատրյանը, իսկ հոկտեմբերի 23-ին Պրահայի կոնսերվատորիայի դալի՞՞ներն ելույթ կունենա հայտնի ջազային դասնակալահար Տիգրան Համասյանը: Դրանց նախորդել էր անվանի հայ թավջութակահար Նարեկ Հախնազարյանի ելույթը Պրահայում, եւ դիրիժոր Վահան Մարտիրոսյանի ելույթը «Դվորժակի Պրահա» փառատոնում:

Մեկ ամիս շարունակ հայ անվանի երաժիշտները իրենց հայկական շեղ գույներն ավելացրեցին երաժշտական Չեխիայի ներկայացումները:

Երբ խնդիրները գերխնդիրների են վերածվում

ԳԵՂԱՍ ԶՅՈՒՐՈՒՄՅԱՆ

Հայաստանաբնակների մի հասկած կա, որոնք ակտիվ հետաքրքրություն են ցուցաբերում ՀՀ առօրյայում տեղի ունեցողի համդեմ: Նրանք թե մախկիմների ներկայացուցիչներ են, թե ներկաների քաղաքացիներ, ովքեր երկիրն ծառայությունը չեն նույնացրել օրվա իշխանությանը ծառայելու հետ: Հայաստանում այս սեսակը ամրապնդված է, որովհետև զանազան հիշողություններ ունի եւ երբեմն թե հաճախ ինքնաբերաբար հարցնում է, թե դեռի ուր է ընթացում հայոցս մեծությունն ու մեծականությունը, եթե իհարկե ինչ-որ տեղ ընթանում է:

Նման հարց ծագեց ՀՀ կառավարության հոկտեմբերի 15-ի միջոցառմանը դիմելու ընթացքում, ուր ֆնանսավեց մասնագիտական սնտեսություններին աշխատանքային ցուցանիշները ցուցաբերելու օգտագործվող սերմի սուբսիդավորման հարցը: ՀՀ վարչապետը նույն, որ կառավարությունն իր միջոցներին գնված սերմի ֆինանսավորման սերմի յուրաքանչյուր կիլոգրամի դիմաց 70 դրամ համաֆինանսավորում է սրամարդուն, ակնկալելով որակյալ ցանք ու բարձր բերքատվություն: Ողջունելի ձեռնարկում, որը բոլորներ անց հարցերի ու խնդիրների մի երկար շղթայի համագեղցեց:

Նախ. ի՞նչ որակների սերմի մասին է խոսքը: Ծանոթանալով Հայաստանի գյուղատնտեսության վերաբերյալ մասնագիտական հրատարակումների տեղեկանքում եմ, որ հայ սելեկցիոնների ջանքերով ստեղծվել են աշխարհում ցուցանիշների «Ախթա-մար», «Վիկտորիա», «Արմսիմ» սորտեր: Նաեւ դրանց օգտագործմանը որոշակի սարիներ, 2004-ին եւ 2007-ին ցուցանիշների հեղինակները ցուցաբերել է 23 եւ 26 ցենսներ բերք, երբ ՀՀ գյուղըր-սի, նույնն է թե առաջարկվող ծրագրի դրամաբանական հարմարությունը: ՀՀ կոնոմիկայի մախարար խոսեց ակնկալվող 30 ցենսներ բերքի մասին: Եվ հարցը՝ արդյո՞ք արդարացված է նման ժառանգության ստաց-

ման դրամաբանական հարմարությունը 329 մլն դրամ սուբսիդիայի սրամարդունը, հնչում է ինքնաբերաբար:

Վստահ եմ լինում, որ հարմարությունը ցուցաբերող կլինի. ֆանգի թե ՀՀ-ում, թե սասնյակ երկրներում բազմաթիվ են ցուցանիշ արտադրողները: Գրեթե ամբողջ ֆերմերային սնտեսությունները, որոնք հեղինակների 50-60 ցենսներ բերք են ստանում: Տարբերակային այն է, որ սիրադեբելով նման թվերի, ֆանգի միջոցով մասնակցների թվում են սնտեսագետներ, գյուղատնտեսության մասնագետներ, այդ շարքում նաեւ ոչ վաղ անցյալում ՀՀ գյուղատնտեսության մախարար, որեւէ ակնարկ չարվեց ծրագրի արդյունավետությունից, սկսած սերմերի փորձաքննություն անցնելու օրենսդրական դաշտից մինչեւ փորձագիտական դաշտից: Հետաքրքրական է, որ դրամ չէ, թե ո՞վ է ՀՀ վարչապետի գլխավոր սնտեսական խորհրդակցանքը, արդյո՞ք ծրագիրը ֆնանսավել է ոլորտի թիվ 1 բարձրագույն ուսումնական հաստատությունում՝ Հայաստանի ագրարային համալսարանում: Ի վերջո. ի՞նչ արդյունքներ են արձանագրվել մախարար սարիների համանման ծրագրերի իրականացման արդյունքում: Ավաղ, հարցերն այսֆանով չեն արվարվում, միայն թե լսող ու դասախոսող չկա:

Ահա այս դաշտում անցնում աստիճան է նետվում ՀՀ սահմանափակ հողային կարողության մասին մոտեցումը, երկիր դարձնելու ինքնաբերական ծուր յուրօրինակ գնահատականների քաղաքացիները: Եթե այն դիտարկեմ մասնագիտական մեթոդով ցուցանիշների 1 բնակչի հաշվով 1 սոննա սարեկան դաշտից արձանագրվել է, հարկ է ՀՀ-ում 3 մլն սոննա ցուցանիշ արտադրողներին: Տեսական ինչ-ինչ դասակարգումների կողմից ՀՀ-ում հացարտադրության, մախարողների ու հրուշակեղենի ստացման իրական դաշտից արձանագրվել է ինչոպես միջոց՝ գնաճ ու դարձնում մասնագիտական խնդիրներ, որոնք գնալով գերխնդիրների են վերածվում:

Միայն իրականացրած ծրագրի արդյունքում, երբ կանխատեսվում է միջին հեղինակների 3 սոննա ցուցանիշ բերք, հարկ է օգտագործել 200-220 հազար հեղինակներ վարելահող, երբ ծրագիր հռչակվածը ենթադրում ու դաշտից ցանք, այն, ինչ այսօր արդեն ցաս հաճախ իրականություն է: Տարբերակային թե ցավալիորեն կառավարության միջոցով ֆնանսավորման այսօրինակ ընթացքը չստացվել, այլ անցավ հաճախ մկասվող «արդարյան» ոճով. միայնակ վերաբերյալ:

Հերթական անգամ հարց լինում է. ծրագրով մախատեսվում է ցանքի իրականացում 15 հազար հեղինակներ վարելահողերի վրա, հաշվարկված 45 հազար սոննա ցուցանիշ ստացում: Կա՞րող մախարարային այն առաջնահերթ օգտագործել հացահատիցների արտադրությունում, թե՞ ըստ հայեցողության դրամից կարելի է նաեւ, ասեմ, օղի թորել, ֆանգի ՀՀ-ում այսօր լիսը 7-8 հազար դրամով վաճառվող ակտիվային խմիչքներ կան: Արդյունքում բյուջեի հիմնական օտարադրում ՀՀ հարյուր հազարավոր ֆաղափայտների փոխարեն եկամուտներն ու գերազանցությունը կկուտակվեն մի այլ տեղ, անհասկանալի գնաճ կարճաժամկետի առեւտրային ցանցում, որը կբացարկի ու կարողացվի համաշխարհային շուկայում ցուցանիշ գնի աճով: Ունակ այս գործընթացը կորակեն որոշ խոսքեր բիզնեսի սղա-սարկման ֆայլ, կարճաժամանակ անհարկի գնահատականների, մոտեցության սղալով ծրագրերի արդյունավետությունը, հիշելով մասնագիտական կառույց ՀՀ գյուղատնտեսության մախարարության չգոյությունը: Արդյո՞ք այն վերաբացելով կարելի է կանոնակարգել համանման ծրագրերի արդյունավետությունը, այն, ինչ ակնկալվում է ՀՀ ֆաղափայտից, յուրաքանչյուր ժամ ու օր արդյունքով բարեփոխումների հույսով, երբ իրական առօրյայում ստացվում է ինչոպես միջոց՝ գնաճ ու դարձնում մասնագիտական խնդիրներ, որոնք գնալով գերխնդիրների են վերածվում:

Այսպես էլ արդյունք են: 19.10.2021թ.

Նախկիններին արմատախիլ արեք, սերտիֆիկացված տնկիները գալիս են

Փաստորեն, ոչ միայն ֆաղափայտ գործչի, այլեւ ծառի մախկիմն էլ է լինում:

Գեղարվունի մարզում սկսել են մախկիմ ծառերն արմատախիլ անել: Թերեւս այն դաշտում, որ այսօր Փաշինյանին ծախսվողներն ավել ցաս են, ֆան այլ մարզերում, վարչապետի բերնից թռած բառն էլ հալած յուրի ղեկ է ընդունվում:

«Այն գյուղացիները, ովքեր կհամաձայնեն իրենց այգիների ծառերը հանել, անվճար կստանան սերտիֆիկացված սնկիներ. յուրաքանչյուր հինգ մո, սերտիֆիկացված սնկիի համար էլ՝ կաթիլային ոռոգման համակարգ կֆաշվի», - հայտարարել է Փաշինյանը:

Նրա առաջարկը կառավարությունում միայնակ է ընդունվել, իսկ էկոնոմիկայի մախարար Վահան Զեռոբյանն էլ իր հերթին ավելացրել է, թե «գյուղատնտեսությունն ու գրոսաքրոջությունը այնպես են հիբրիդային ձեւով իրար հետ միացել, որ այս ծրագիրն ունի դուալ էֆեկտ»:

Այսինքն՝ ոչ մի առարկություն ոչ էկոնոմիկայի, ոչ քրոջակա միջավայրի մախարարություններից, ոչ էլ մարզպետերից: Պողոտա խոսք մոլորաքան մուրճի հարվածի սղառնալիքով:



Նախկին ծառերի, մախկիմ այգիների անվնաս գոյությունից ի՞նչ չի գոհացրել Փաշինյանին: Պարզվում է՝ տեղի: Նախկին ծառերի ու այգիների տեղում անհրապուր է, մի տեսակ ակնահաճ չի, հետն էլ մախկիմները մորմալ բերք չեն սալիս: Վարչապետը ցաս է քրոջ Հայաստանի մարզերում, ու մախկիմ այգիները դուրը չեն եկել, ուրեմն դեբ է արմատախիլ արվեն:

Հայտնի է, որ մեր գյուղերում՝ սնամեծերում ու այգիներում, դառնական ծառեր կան, որոնք սերտիֆիկացված կանգուն են մնացել՝ իրենց հետ փոխանցելով տնկի, գերազանցակա ավանդույթներն ու արժեքները, էլ չասեմ, որ հսկայական այգիներ կան, որոնք հարյուրավոր տնկաներով բերք են սալիս ու աղախով գյուղացիների եկամուտը: Դրանք արմատախիլ անել ու փոխարենը սնկել սերտիֆիկացված մոր ժիվ, ինչ է, թե վարչապետին դա՞ է դուր գալիս: Իսկ այն, որ կենդանի, աճող, բերք սղող միլիոնավոր ծառեր արմատախիլ են արվելու, դա ոչ ի՞նչ է, հանցանք, բարբարոսություն չէ՞:

Գաղտնիք չէ, որ բանջարեղենի մեղմաման մեջ մեծ չափով թունափոխիկացված են օգտագործվում, ու թերեւս միակ սնկանքերը, որ դեռ չի աղախանվել, Հայաստանի մրգերն են, որովհետեւ այգեգործությունը մեր երկրում օտարնակվում է դեռեւս հին ավանդույթներով, սնկվում են «մախկիմ» ծառատեսակների սնկիները:

«Սերտիֆիկացվածը ո՞րն է ախր. բառն էլ չեն կարողանում արտասանել. դառնական սնկանք խնդիր, ծիրանի այգիներն են ինձ ու ընտանիքս դառնում: Սերտիֆիկացված սնկին որ բերեն, էս հինգ մեղմաման ծառի տեղը սնկեն, ինձ ֆանի՞ սարի հետն է բերք սալու: Բա էս հինգ սարի ինչո՞վ կերակրեն ընտանիքս», - զարմացած ու օղառած ասում է մախկիմ երիտասարդ այգեղան Գեղորզը:

Նա այս սարի խնդիր այգուց երեսուն տնկալ բերք է ստացել: Պաղի սնկանք խնդիրներն արմատախիլ անելու մեթոց մարմնով սարտուռ է անցնում:

Իսկ վարչապետը սառնամաքորեն այսարարում է. « Եթե գյուղացին համաձայնի իր այգին մախրել բոլոր ծառերից, բոլոր ծառերը հանել...»:

Դարձյալ եթե, դարձյալ դաշտում են, եթե ծառերը արմատախիլ անեն, կստանան սերտիֆիկացված սնկի՝ կաթիլային ոռոգման համակարգով: Բնականաբար, 10 սերտիֆիկացված սնկիի համար գյուղացին ոռոգման անվճար համակարգ չի ստանա, սղողված է լինելու ամբողջ այգին արմատախիլ անել այդ արտադրությունից օգտվելու ամար: Բայց ո՞վ է վերահսկելու, ո՞վ է մասնագիտական, այգեգործական խորհուրդներ սալու, թե ո՞ր ծառի արդյունավետությունն է ավելի մվազ, իսկ որինը՝ առավել: Հայաստանում աճում են մրգերի այնպիսի սորտեր, որոնք վերացման վսանգի սակ են: Առանց այն էլ դաշտերը լցված են բարձր բերքատվությամբ, բայց անորակ ու առողջության համար վնասակար, զմօ դարձնակող բանջարեղենով: Հերթը հիմա էլ ծառերին հասավ:

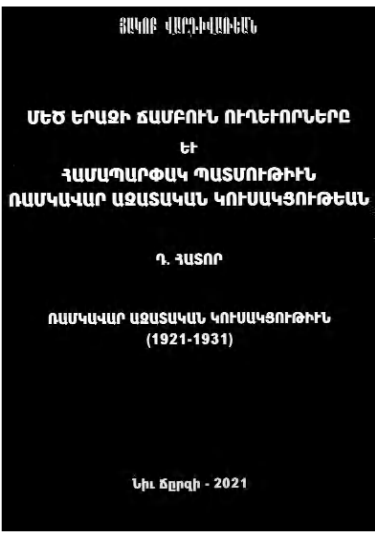
Փաշինյանի խոսքին ինչֆան հավասարողը կլինեն, ֆանի՞ գյուղացի առանց երկար-բարակ մտածելու, հիմունսի սակ՝ իր այգին արմատախիլ կանի ու տեղը կսնկի ակնաչին կանաչ թղթի կտր կոցրած մի մեղմաման ժիվ՝ անձնագրով, թուղթ-բանաֆով, կնիֆով, չգիտես որ լաբորատորիայում, չգիտես որ կենդանու սերմնաքրոջից առաջացած կորիզից: Անունն էլ՝ սերտիֆիկացված, որ գյուղացին լեզուն երբ անգամ ջարդելով դիտի փորձի արտասանել: ՆԱԲ ԶԵՆ

ԼՈՒՅՍ ՏԵՍԱԿ

ՅԱԿՈԲ ՎԱՐԴԻՎԱՌԵԱՆԻ «Մեծ երազի ճամբուն ուղեւորները Համապարփակ պատմություն Ռամկավար Ազատական կուսակցության վերնագրով գիրքը

Նույն շարքի 4-րդ հատորը, որն ընդգրկում է ՌԱԿ 1921-1931 թթ.ի դաշտնությունը՝ կուսակցության միատարման եւ հիմնադրման աշխատանքներ, դաշտնական յայտարարություններ, ծրագիր-կանոնադրություն, առժամայ կենտրոնական վարչություն, դաշտնական ժողովներ, մասնաճիւղեր, Լոզանի դաշտնագիր, Հայաստանի օգնութեան կոմիտե, կուսակցության մամուլը, ինչոպես նաեւ երախտարների ամուսնացանկը՝ հակիրճ կենսագրականով, գլուխները, իսկ վերջում՝ նոյն աշխատութեան մախարար 3 հատորներին մոլորած գրախոսական-

ներ եւ շնորհատրական խօսքեր, շնորհանդէսներ ու մոլորատրություններ դաշտնական թաժիրը: Յիշեցնենք, որ Թեֆեան մեակուրային միութեան մասնագարով լոյս տեսնող հատորաւրի մեկենասն է մեծանուն բարերար Նազար եւ Արեւմիս Նազարջաններ ամուլը՝ ի յիշատակ իրենց ծնողաց՝ Լեւոն եւ Սաթեմիկ Նազարեանների: Mayreni Publishing հրատարակութեան կողմից լոյս տեսած Դ հատորը կրում է 2021 թ.ը, Նիւ Երրզի, լաթակազմ, մեծադիր 425+ էջերով եւ դասնական լուսանկարներով:



Չերմօրէն շնորհավորում ենք բազմաւախտ հեղինակին եւ մարթում ուժ եւ կարողութիւն՝ հեղինակ իրականացնելու ինքն իր առաջ դրած ծրագիրը՝ ՌԱԿ-ի՝ իսկաղէս համադարփակ դաշտնությունը 8 հատորով:

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

դրոճեստ

2021 թ. հոկտեմբերի 13-ին լրացավ Կարսի թայմանագրի 100-ամյակը: Մինչ այդ էլ, իսկ այս օրերին ավելի, դրա շուրջ կրկն են բորբոքվում եւ խոսակցություններ թեմանում: Հոկտեմբերի 18-ին եւ 19-ին էլ ՀՀ ԳԱԱ-ում միջազգային գիտաժողով տեղի ունեցավ, որտեղ հարցի գիտակները նորովի էին լուսաբանում թայմանագիրն ու դրան առնչվող շատ հիմնահարցեր: Թայմանագրի գրեթե բոլոր կետերի շուրջ մասնագետները սարակարծիք են: Գրվել ու, վստահ են, այդ հիմնախնդիրն նվիրված դեռ շատ աշխատություններ կգրվեն: Պարզ է, որ հիմնախնդիրը խիստ արդիականություն ունի, ուստի թերթային հոդվածի հնարավորության սահմաններում կփորձենք ընթացողներին ներկայացնել այդ թայմանագրի հակիրճ բովանդակությունն ու մեր մտեցումները գլխավոր հիմնահարցերի վերաբերյալ:

Կարսի թայմանագիրը կնքվել է 1921թ. հոկտեմբերի 13-ին: Ինչպես գրված է դրա նախաբանում, այն ստորագրել են մի կողմից՝ Ադրբեջանական, Հայկական եւ Վրացական ԽՍՀ-ները, մյուս կողմից՝ Թուրքիան՝ Ռուսիայի մասնակցությամբ: Այն հաստատում էր Մոսկվայի թայմանագրի դրույթները եւ սահմանում էր ժամանակակից Թուրքիայի եւ Անդրկովկասյան հանրապետությունների միջեւ սահմանները:

1914 թ. սկսված Առաջին համաշխարհային պատերազմում 1915-1916 թթ. ռուսական զորքերը հայկական կամավորական ջոկատների աջակցությամբ ազատագրեցին Վանը, Մուշը, Տրապիզոնը, Երզնկան: Սակայն 1917 թ. հեղափոխություններից հետո ռուսական զորքերը սկսեցին լքել իրենց դիրքերը: Թիֆլիսում ստեղծված Անդրկովկասյան սեյմը 1918 թ. փետրվարի 24-ին հայտարարեց անկախ Անդրկովկասյան Դեմոկրատիկ Գերագույն խորհրդի ձևավորմանը: Օգտվելով ռուսական զորքերի հեռացումից՝ թուրքերը 1918 թ. փետրվարին անցան հարձակման եւ երկու ամսվա ընթացքում հեռ գրավելով Արեւմտյան Հայաստանի տարածքները՝ ամրիկին ներխուժեցին եւ գրավեցին Կարսն ու Ալեքսանդրապոլը: Մինչ այդ, մարտի 3-ին ստորագրված Բրեստ-Լիտվսկի թայմանագրով Ռուսաստանը ճանաչեց Կարսի, Արդահանի եւ Բաթումի անցումը Թուրքիային: Մայիսին թուրքերի նոր հարձակումը կասեցվեց Սարհարաթաշի եւ Բաւ-Ադարանի ճակատամարտերում հայկական զորքերի հաղթանակով:

Մայիսի վերջին Անդրկովկասյան ֆեդերացիան մասնատվեց եւ 1918 թ. մայիսի 28-ին հռչակված Հայաստանի Հանրապետությունը ստեղծվեց եւ կնքվեց Բաթումի խայտառակ թայմանագիրը, որով Հայաստանը սահմանափակվում էր 14 հազար կմԱ տարածքով՝ կորցնելով ոչ միայն Կարսը եւ Արդահանը, այլեւ Շիրակը, Սուրմալուն, Նախիջեանը, Շարուր-Ղարալազազը, Չանգեզուրը, Ղարաբաղը եւ այլն:

1920 թ. օգոստոսի 10-ին կնքվեց Սեւրի թայմանագիրը, որով ոչ միայն Կարսի մարզը, այլեւ Արեւմտյան Հայաստանի տարածքի զգալի մասը ճանաչվեց Հայաստանի Հանրապետության մաս: Սակայն 1920 թ. ամրիկին Մուսսաֆա Զեմալի կողմից ստեղծված Թուրքիայի Ազգային մեծ ժողովը չճանաչեց այդ թայմանագիրը եւ Անտանտի դաշնակից երկրների դեմ բոլշևիկյան օգնությամբ սկսած պատերազմական գործողությունների արդյունքում հասավ հայերի համար ոչ նպաստավոր մի շարք թայմանագրերի կնքմանը: Սեպտեմբերին սկսված 2-րդ հայ-թուրքական պատերազմի արդյունքում թուրքերը գրավեցին Կարսի մարզը եւ Ալեքսանդրապոլը: Թեեւ դեկտեմբերի 2-ին

դաշնակցական կառավարությունն իշխանությունը հանձնեց բոլշևիկներին, սակայն դրան զուգահեռ թուրքերի հեռուցվածների 2-ի լույս 3-ի գիշերը ստորագրեց Ալեքսանդրապոլի հաշտության թայմանագիրը, որով ճանաչում էին Կարսի մարզի գրավումը թուրքերի կողմից:

Կարսի թայմանագիրը գրեթե նույնությամբ կրկնում է 1921 թ. մարտի 16-ի Մոսկվայի խորհրդա-թուրքական թայմանագրի դրույթները: Անդրկովկասի խորհրդային հանրապետություններին հնարավորություն էր չէին սվել մասնակցելու բանակցություններին, որովհետեւ նրանք Թուրքիայի հեռ կնքելու էին առանձին թայմանագրեր: Մոսկվայի այդ չարաբաստիկ թայմանագրի 15-րդ հոդվածով՝ Ռուսաստանը թարսավորվում էր անդրկովկասյան հանրապետությունների նկատմամբ ֆայլեր ձեռնարկել, որոնցով նրանց եւ Թուրքիայի միջեւ կնքվելիք թայմանագրերում անդաճառ ճանաչվեն Մոսկվայի թայմանագրի այն հոդվածները, որոնք վերաբերում են առանձին հանրապետություններին: Թայմանագրի ստորագրումից առաջ հրավիրված

5. Բաթումի մարզը բաժանվել է Թուրքիայի եւ Վրաստանի միջեւ. հյուսիսային մասը Բաթում նավահանգստով մնացել է Վրաստանի կազմում (հետագայում այդ տարածքում կազմավորվեց Աջարական ինքնավար հանրապետությունը), իսկ հարավային մասը՝ Արդվին ֆաղաֆով անցել է Թուրքիային (6-9-րդ հոդվածներ):

6. Կողմերը թարսավորվում էին թույլ չհասնելու սարածքներում այնպիսի կազմակերպությունների կամ խմբերի գոյությունը, որոնք թայմանավորվող մյուս կողմի դեմ թայմանագրի նկատմամբ (հոդված 10):

7. Մնացած հոդվածներով որոշվում էին կողմերի ֆաղաֆաղների իրավական կարգավորումը միմյանց տարածքներում, զիջվող տարածքների բնակչության տեղափոխման իրավունքը, սահմանվում էին ռազմագերիների ու զաղթականների փոխանակման կարգը եւ այլ հարցեր:

8. Վերջին՝ 20-րդ հոդվածով նախատեսված էր, որ թայմանագիրը ենթակա է վավերացման, եւ վավերագրերը կփո-

խազործման փաստաթղթերում (ՀԽՍՀ կամ ԽՍՀՄ սահմանադրություններ) այդպես էր գրված: Անկախ չէր համարվում, որովհետեւ միջազգային իրավունքում միակողմանի իրավական փաստաթղթերը, ինչ ձեւով էլ դրանք արտահայտված լինեն (հռչակագրերի, սահմանադրությունների եւ այլն), չեն կարող շարունակել ավելի շատ իրավունքներ, քան դա հասնում է ըստ միջազգային իրավունքի: ՀԽՍՀ-ի գոյությունը, հետեւաբար դրա իրավական կարգավիճակը, 1920 թ. դեկտեմբերի 2-ից մինչեւ 1922 թ. դեկտեմբերի 30-ը՝ ոչ անկախ, այլ բռնազավթված տարածքի կարգավիճակ է ունեցել: ՀԽՍՀ-ում 1920 թ. դեկտեմբերի 2-ից իշխանության բերված վարչախմբի իրավական կարգավիճակը շատ կարեւոր է, քանի որ այդ կարգավիճակից են ածանցվում Հայաստանի անունից Կարսի թայմանագիրը ստորագրած անձանց լիազորությունները: ՀՀ օրինական իշխանությունները, ռուս-թուրքական համադրված ռազմական գործողությունների հետեւանով հայտնվելով անլեւանելի վիճակում,

Տարյուրանյա Կարսի թայմանագիրը

Կարսի խորհրդաժողովի նպատակը Թուրքիայի եւ Անդրկովկասի հանրապետությունների միջեւ հարաբերությունների կարգավորումն էր: ՀԽՍՀ-ից խորհրդաժողովին մասնակցում էին արտաքին գործերի ժողովուրդ Ասֆանդ Մալիմյանը, Թուրքիայի կողմից Արեւելյան ռազմաճակատի հրամանատար Զյազիմ Կարաբեկիր փառան, Վելի, Մուխթար եւ Մեմդուհ Շեմեթ բեյերը:

Ստանալով խորհրդային թարսավորման կրթությունը ստեղծված էր հրաժարվել անջատ թայմանագրերի գաղափարից եւ համաձայնել ընդհանուր թայմանագրին: Թուրքիայի եւ Անդրկովկասի հանրապետությունների միջեւ սահմանների ճշման համար (նախատեսված էր Մոսկվայի թայմանագրով) ստեղծվեց հասուկ հանձնաժողով: Թուրքական թարսավորությունը թախանջում էր սահմանային ոչ մի փոփոխություն չկատարել. մերժեց Հայաստանին վերադարձնել Անի, Կողբի աղահանգից, որոնք կարելու նշանակություն ունեին խորհրդային Հայաստանի համար:

Կարսի թայմանագիրը բաղկացած է՝ ա) ներածություն, բ) 20 հոդվածներ, գ) հավելված բաժիններից: Թայմանագրի կարեւոր դրույթներն էին՝

1. Չեղյալ համարել թայմանագիրը ստորագրող երկրների միջեւ կնքված բոլոր նախկին թայմանագրերը՝ բացառությամբ Մոսկվայի թայմանագրի (հոդված 1):

2. Կողմերը չէին ճանաչում «բռնի ուժով» թարսադրված ոչ մի թայմանագիր կամ միջազգային այլ ակտ: Սա առանձնապես կարեւոր էր Թուրքիայի համար. դա նշանակում էր, որ խորհրդային Հայաստանը չի ճանաչում 1920 թ-ի օգոստոսի 10-ի Սեւրի հաշտության թայմանագիրը (հոդված 2):

3. Հայաստանի եւ Թուրքիայի միջեւ գծվում էր նոր սահման, որն անցնում էր Ախուրյան եւ Արաֆ գետերով: Արդյունքում Թուրքիային անցան Կարսի մարզը՝ Կարս, Սարիղամիս, Արդահան, Օլթի, Կաղզվան ֆաղաֆներով եւ Անիի ավերակներով (18 հազար կմԱ), ինչպես նաեւ Սուրմալուի գավառը՝ ներառյալ Արարատ լեռը, Իզդիր եւ Կողբ ֆաղաֆները (մոտ 3.2 հազար կմԱ) (հոդված 4):

4. Թուրքիայի, Ադրբեջանական եւ Հայկական ԽՍՀ-ների կառավարությունները համաձայնում էին Նախիջեանի մարզը՝ որդես ինքնավար տարածք, հանձնել Ադրբեջանի խնամակալությանը (հոդված 5):



Գնացի վազոնը, որտեղ ստորագրվեց Տխրահռչակ թայմանագիրը:

խանակվեց Երեւանում՝ 1922 թ-ի սեպտեմբերի 11-ին:

Կարսի թայմանագրի վավերականության խնդիրը բազմաթիվ վիճելի դրույթներ էր պարունակում: Դրանցից առաջինն այն է, թե այդ թայմանագիրն ստորագրողները որքանով էին իրավասու այդ գործառնությունը կատարելու համար: Թյուրմբոնումների եւ սասնամյակներ տեւած նենգափոխումների թարսառով առ այսօր տիրում է այն սխալ տեսակետը, որ Կարսի թայմանագիրն է որոշում այսպիսի կոչված հայ-թուրքական սահմանը: Մասնագետների կարծիքով միջազգային իրավունքի տեսանկյունից այդ փաստաթղթի ֆնոման ակնհայտ է դարձնում, որ այն երբեք չի ունեցել եւ չունի իրավական ուժ: Կնքման թախից Կարսի թայմանագիրն անօրինական է ու անվավեր, քանի որ այն կնքող կողմերից եւ ոչ մեկը չի հանդիսացել միջազգային իրավունքի սուբյեկտ: Իսկ ըստ ՄԱԿ-ի թաշտնական ուղեցույց-ձեռնարկի, «միջազգային թայմանագրերը համաձայնություններ են միջազգային իրավունքի սուբյեկտների միջեւ, որոնց միջոցով նրանք ստեղծում, փոփոխության են ենթարկում կամ դադարեցնում են փոխադարձ իրավունքներն ու թարսավորությունները»: Այսինքն, թայմանագրի օրինականության եւ իրավականության համար անհրաժեշտ է, որ թայմանագիրը կնքող կողմերից յուրաքանչյուրը լինի միջազգային իրավունքի սուբյեկտ, այսինքն՝ միջազգայնորեն ճանաչված թեսություն:

ստեղծված էին իշխանության փոխանցման մասին համաձայնագիր կնքել «Ռուսիայի լիազոր ներկայացուցիչ Բորիս Լեգրանի» հետ, որը հանդես էր գալիս Ռուսաստանի կոմունիստական կուսակցության կենտրոնական կոմիտեի լիազորությամբ, ի դեմս Ռուսաստանի խորհրդային կառավարության: Միջազգային իրավունքի տեսանկյունից այստեղ կարելու այն է, որ Հայաստանում իշխանության բերված մարդկանց խումբը, որը նախադես հանդես էր գալիս Հայիեղկոմ անունով, օտարերկրյա եւ անօրինական վարչակարգի դրածո վարչախումբ էր: Կարսի թայմանագիրը ստորագրած վարչախմբի ներկայացուցիչները՝ Ասֆանդ Մալիմյանի եւ Պողոս Մալիմյանի, լիազորությունը խարսխված էր ոչ թե օրինական իշխանության, այլ երկիրը բռնազավթած օտարերկրյա բանակի ֆաղաֆական ղեկավարության կամփ վրա եւ իրականացվում էր թարսադրանքի ներքին: Դա է փաստում նաեւ այն իրողությունը, որ նման ֆաղաֆական թարսադրանքի թարսավորությունը մինչ այդ ամրագրվել էր Մոսկվայի ֆեմալա-բոլշևիկյան 16.03.1921 թվականի թայմանագրի 15-րդ հոդվածում:

Պատմական անվիճելի փաստ է, որ ՀՀ-ն բռնազավթվել է 1920 թ. օգոստոսի 24-ին կնքված ռազմական դաշնագրով նախատեսված բոլշևիկ-ֆեմալական գործողությունների հետեւանով, եւ այդ միասնական ուժով Հայաստանում իշխանության էր բերվել «խամաճիկային վարչախումբ»: Այս առումով միջազգային իրավունքը միանշանակ է. զավթիչ

միջուկ կնքած որեւէ դաշմանագիր հետեւանազուրկ է (are not effective): Ավելին, երկրի համար ընդհանրապես իրավական հետեւանք չի կարող առաջացնել որեւէ դաշմանագիր, եթե սկսյալ երկրի դաշմանագրերը բացահայտեն գործել են օտար ուժի հրահանգով: Հետո էլ միջազգային իրավունքի սեփականորէն շեղումն էր երբեք չի եղել որեւէ օրինական ճանաչում ունեցող դաշմանագրի կողմից: Հետեւաբար, միջազգային իրավունքի սեփականորէն շեղումն էր երբեք չի եղել որեւէ օրինական ճանաչում ունեցող դաշմանագրի կողմից: Հետեւաբար, միջազգային իրավունքի սեփականորէն շեղումն էր երբեք չի եղել որեւէ օրինական ճանաչում ունեցող դաշմանագրի կողմից: Հետեւաբար, միջազգային իրավունքի սեփականորէն շեղումն էր երբեք չի եղել որեւէ օրինական ճանաչում ունեցող դաշմանագրի կողմից:



Մոսկվայի խորհրդածողովի մասնակիցները՝ առանց հայերի

խարեն՝ ՌԽՖՍՀ-ի կողմից: Եթե սա իրողություն է, ապա, ըստ այդմ, Կարսի դաշմանագիրն անօրինական է ու անվավեր մատչելի վավերացման գործընթացի կողմից խախտման դեպքում: Ըստ միջազգային իրավունքի հստակ է. յուրաքանչյուր երկիր կարող է որեւէ դաշմանագիր վավերացնել միմիայն իր անունից եւ իր համար ու չի կարող դա անել ուրիշ փոխարեն:

Կարսի դաշմանագիրն ստորագրելու գործընթացը ոտնահարել է մատչելի մի քանի օրով: Ըստ այդմ, եթե սահմանի հստակեցման եւ հաստատման գործընթացը խախտել է միջազգային իրավունքի որեւէ անբեկանելի սկզբունք՝ ապա սկսյալ սահմանն անօրինական է եւ անվավեր, քանի որ անօրինական է անվավեր է այն ամբողջով դաշմանագիրը: «Միջազգային դաշմանագրերի իրավունքի մասին» 1969 թ. Վիեննայի կոնվենցիայի 52-րդ հոդվածում հստակ արձանագրված է. «Պայմանագիրն առ ոչինչ է, եթե դրա ստորագրումը ուժի ստանալիս կամ դրա կիրառման հետեւանք է՝ ի խախտումն միջազգային իրավունքի այն սկզբունքների, որոնք տեղ են գտել ՄԱԿի կանոնադրության մեջ»:

Եզրակացություններ

1. Կարսի դաշմանագիրը կոչված էր ընդամենը հաստատելու Մոսկվայի դաշմանագրի դրույթները Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ադրբեյջանի ներկայացուցիչների կողմից: Մոսկվայի դաշմանագրով փեմալական թուրքերն էր բոլոցեփկյան Ռուսաստանը փաստացի կիսեցին Հայաստանի Հանրապետության սարածփը. թուրքերն ստացավ 1877-1878 թթ. կորցրած Կարսի մարզը եւ Բաթումի հարավային մասը, իսկ հյուսիսային մասի փոխարեն բոլոցեփկները գիջեցին Սուրմալուի գավառը: Կարսի դաշմանագրով վերահաստատվեցին այն զավթողական դրույթները, որոնք կողմնորոշումն ունեւորում էին Հայաստանի կենսական օտարերը:

Ուսի բոլորովին էլ դաստիարակ չէ, որ ՌԴ Պետդումայի մի քանի դաստիարակները դիմել են ՌԴ նախագահ Վլադիմիր Պուտինին եւ արտաքին գործերի նախարար Սերգեյ Լավրովին՝ առաջարկելով չեղարկել 1921թ. մարտի 16-ին կնքված «Բարեկամության եւ եղբայրության մասին» Մոսկվայի մեծ դաշմանագիրը, որը մինչ օրս կարգավորում է Ռուսաստանի եւ Թուրքիայի հարաբերությունները: Ծակասագրի հեղինակները, նախաձեռնության հեղինակներն են ՌԴ Կոմկուսի փոխնախագահ Վալերի Ռաբկինը եւ ֆառուրար Սերգեյ Օբոլսովը, այսինքն՝ դաշմանագիրը ստորագրած բոլոցեփկների ժառանգորդները: Ամեն դեպքում փիչ հավանական է, որ Կրեմլը դրական արձագանքի կունենի սույնից արաջարկին: Հայսնի ֆաղափազեց **Սողեան Կոլերովն** էլ նշում է. «Ռուսաստանը չեղյալ չի հայտարարի Մոսկվայի եւ Կարսի

դաշմանագրերը այն դաստիարակով, որ Թուրքիայի սահմաններն այսօր ուղղակիորեն չեն շոտափում Ռուսաստանի օտարերը: Երկրորդ՝ այդ սարածփերը շոտափ կորադարեն լինել Թուրքիայի սարածփ, հետեւաբար այդ երկրի փլուզման համար դաշմանագրերը կարող են վերցնել անհեթեթություն է»:

Իսկ Թուրքիայի փլուզումը նախաձեռնել է ԱՄՆ-ը՝ ստեղծելով Զուրիխում: Ոչ Վրաստանը, ոչ էլ Հայաստանը սնտեսադեմ, ժողովրդագրական եւ ռազմական առումներով դաստիարակ չեն Թուրքիայի հետ նոր սահմանների ձեւավորմանը: Հարկավոր է հստակ ընթրնել, որ Ռուսաստանն ու Թուրքիան թեւ մրցակիցներ են, բայց թեւ միմիայն չեն: Այստիպով՝

2. Մոսկվայի եւ Կարսի դաշմանագրերը կնքվել են միջազգային իրավանորմերի կողմից խախտումներով, հետեւաբար անօրինական են եւ անվավեր:

3. Շատերը ղոնդում են, թե դրանք կնքվել են 100 սարով, բայց դա կեղծիք է (ըստ դիվանագետ **Լեւոն Էյրանջյանի** ուսումնասիրության, կնքվել են 25 սարի ժամկետով) եւ Կարսի ու Մոսկվայի դաշմանագրերը ժամկետանց են արդեն 75 սարի: Իսկ ներկա իրավիճում վերանայման հետ կապված խնդիրները հազիվ թե զան իրատեսական ֆաղափազանք օրակարգ, քանի որ միայն խոսել դաշմանագրերից, բայց իրական ֆաղափազանքության մեջ որեւէ հեմք չունենալ, այնքան էլ ցանկալի չէ: **Գարեգին Նոդեղյան** նշում է. «Պայմանագրերը աղում են այնքան ժամանակ, ինչքան դրանց կյանք սկսած դաշմանները»:

Իսկ այս դաշման մեր սարածաբառանում չկա այն իրատեսական հիմքը, որը կսանի Կարսի եւ Մոսկվայի դաշմանագրերի փոփոխման հարթություն:

4. Այս դաշմանագրերի դեմում էլ հարկավոր է ընթրնել, որ միջազգային իրավական նորմերն ու սկզբունքներն ազդեցիկ տրությունները ծառայեցնում են իրենց օտարերն ու նդասակներին՝ երբեմն խախտելով կամ իրենց ձեռնառն ձեւով մեկնաբանելով դրանք: Հետեւաբար դրա հետեւանքների չեղոցացման որեւէ ֆալլ կատարելուն դեմ է նախորդի նախադաստատական լուրջ աբխասանք հաբկի առնելով նաեւ աբխառաբաղական ու սարածաբառանային զարգացումները: Գաղսնիք չէ. Հայաստանի Հանրապետությունն իրեն չդեմ է շոտափություն թույլ տա՝ հրաժարելով դաշմանագրից ոչ միայն իր, այլեւ ողջ հայ ժողովրդի օրինական օտարերն ու իրավունքները այն հնարավորություններով, որոնք ընձեռնում է միջազգային իրավունքը, մանավանդ որ մեր հարեւանները վաղուց այդ իրավունքը խեղաթուրված ձեւով օգտագործում են մեր դեմ: Մենք այսուհետեւ զոնե դիմիք սերտեմք այն հանրահայտ ձեւաբառանում, որ բոլոր ժամանակներում «ուժն է ծնում իրավունքը», եւ աղապայում առաջնորդվելով այս դրույթով, վստահ են՝ հաջողություններ կունենանք:

1.10-20.10.2021

Արտագաղթի ժամանակագրություն

Հայաստանի մեծական բնակչությունն, ըստ դաշմանական սկսյալների, 2021 թվականի հուլիսի 1-ի դրությամբ կազմել է 2 մլն 964 հազար 600 մարդ: Նախորդ սարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ մեծական բնակչության թիվն ավելացել է 1600-ով:

Ըստ Վիճակագրական կոմիտեի հրատարակած սկսյալների, 1992-ից ի վեր Հայաստանում միայն՝ 2004, 2005 եւ 2006 թվականներին է միգրացիոն հոսքը եղել դրական:



Հայաստանի Հանրապետության առաջին նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի նախագահության ընթացքում Հայաստանից հեռացել եւ չի վերադարձել 586 հազար 800 մարդ: Ըստ օրջանառվող կարծիքների, դաստիարակ Արցախյան դաշտերազմը, խորհրդային Միության փլուզումն ու Լեւոնտիկ եւ սնտեսական ճգնաժամն է եղել: Հայաստանի Հանրապետության դաստիարակ ընթացքում միգրացիոն աճը ամենաբարձրը եղել է 1992-94 թվականներին:

Հայաստանի երկրորդ նախագահ Ռոբերտ Զոչարյանի նախագահության 10 սարիների ընթացքում (1998-2008թթ.) Հայաստանից հեռացել է 57 հազար 600 մարդ, այդ սարիներին Հայաստան ավելի օտար մարդ եկել է, քան մեկնել:

Մերժ Սարգսյանի նախագահության 10 սարիների ընթացքում արտագաղթողների թիվը հասել է 372 հազար 600-ի, նրա կառավարման սարիների ընթացքում եւ ոչ մի անգամ միգրացիոն սալսոն դրական չի եղել:

2018-ի հեղափոխությունից հետո դաստիարակ փոխվել է: Ըստ վիճակագրական կոմիտեի սկսյալների՝ 2018-2021 թվականներին Նիկոլ Փաշինյանի կառավարման ընթացքում, Հայաստան ժամանել է 38 հազարից ավել մարդ:

Չնայած այս ամենին, արտագաղթի թիվը Հայաստանում օտարանալում են իրենց կայուն դիրքերում մնալ: Այս սարվա 9 ամսում երկու օդանավակայաններում ուղեւորահոսքը կազմել է 1 մլն 704 հազար 978 մարդ:

«Չվարթոնց» օդանավակայանից այս սարվա սեղտեմքեր ամսին մեկնել է 274 հազար 637 մարդ, իսկ «Շիրակ» օդանավակայանից 6633 մարդ:

1991 թվականին Հայաստանի մեծական բնակչությունը կազմում էր 3 մլն 574 հազար 500 մարդ, երեսուն սարի անց դաստիարակ փոխվել է բացասական սալսոյով՝ 609 հազար 900-ով:

ՀԱՍՏԻԿ ՄԵԽԻԹՈՒՅԱՆ

ՍԵՎԱԿ ՎԱՐԴՈՒՄՅԱՆ

Գեոդեզիայի լուծարված ինստիտուտը դասերազմի ժամանակ ռազմական նշանակության լուսանկարներ կարող էր ստանալ ու սրամադրել ՊՆ-ին

Քարտեզագիր, սեխնիկական գիտությունների թեկնածու **Շահեն Շահինյանը** վստահեցնում է՝ սահմանագծում ու սահմանագրում իրականացնելու հարցում կարելու էր ունենալ ֆարսեզագետներն ու գեոդեզիստներ, որոնց դասերազմի համարությունում չկա: «Ազգ»-ի հետ զրույցում նշում է, որ սահմանագծման ու սահմանագրման աշխատանքները հստակ կանոնակարգ ունեն սկսած միջազգային փաստաթղթերից, վերջացած ներքին անվտանգության մասին: Ասում է, որ սահմանագրման աշխատանքները մեկնարկում են արխիվային նյութերի, փաստաթղթերի ուսումնասիրմամբ, իսկ այդ ուսումնասիրությունն իրականացնում են ոչ միայն գեոդեզիստներն ու ֆարսեզագիրները, այլ նաև սարքեր ու լուսանկարչության մասնագետներ՝ գյուղատնտեսներ, դասախոսական ոլորտի ներկայացուցիչներ, իրավաբաններ: Մասնագետներն ուսումնասիրում են սահմանագրման աշխատանքների բոլոր ասպեկտները, հաշվի են առնում դրական ու բացասական բոլոր կողմերը: «Այսինքն՝ միայն թղթով սահմանագրում իրականացնել չի կարելի», - մեկնաբանում է մեր զրույցակիցը:

Շահինյանն ընդգծում է, որ սահմանագրումն ու սահմանագծումն այնպես էր իրականացվել, որ դա նվազագույն ազդեցություն ունենալու էր մեծաքանակությամբ իրականացված ռազմական նշանակության լուսանկարների վրա: Իսկ սահմանագրում իրականացնող երկրները դրական են սրամադրված այդ աշխատանքներին, բացառում է՝ երկուստեք փոխգիշտումների են գնում, ու գործն առաջ է գնում, այսինքն՝ հարեանիդ ինչ-որ մի բան սալով՝ ինքն էլ ինչ-որ մի բան ստանում է: «Բայց այս դեպքում այն ազդակ-

ները, որ ստանում ենք Ադրբեջանից, թեմանու, ոչ թե հարեան երկրից եկող «մեսիջներ են»: Առավել քան դրանք է՝ նրանք փոխգիշտման կամ բանակցությունների գնալու դաստիարակ են: Անձամբ ծանոթ չեն իրավիճակի, երբ թեմանու երկրները սահմանագրում են իրականացրել: Անգամ հարեան Վրաստանի հետ, որի եւ Հայաստանի հարաբերությունները բարիդրացիական են, սահմանագրման աշխատանքները չեն ավարտվել: Դրանք կատարվել են 75 տարով», - նշում է Շահինյանը:

Քարտեզագետը վստահեցնում է՝ հայկական ու ռուսական ֆարսեզների համաձայն, Սեւ լճի սարածիկ, որտեղ մոտ է գործել ադրբեջանցիները, Հայաստանի Հանրապետության սուվերեն սահման է: Բացառում է՝ խորհրդային Միության գոյության սահմաններն ոչ Հայաստանի, ոչ Ադրբեջանի վերաբերյալ ֆարսեզները այդ երկրներում չեն տրամադրվել: Անդրկովկասի երկրների ֆարսեզների մի մասը Թբիլիսիում, մյուս՝ առավել մեծ մասը Մոսկվայում է դասակարգվել: «Երբ 1972-ին Հայաստանում ստեղծվեց Գեոդեզիայի ինստիտուտը, ֆարսեզների մեծ մասը տեղափոխվեց Երևան: Այդ ժամանակից սկսած՝ Հայաստանը փորձեց ոսփ կանգնել ու իր սարածիկների վերաբերյալ ֆարսեզների կազմում իր ձեռքը վերցրեց: ԱՍԾ-ն, օրինակ, ամռանը մի քանի անգամ էր հրադարակել, որում հղում էր անում խորհրդային սահմաններին հրադարակված ֆարսեզի, որից երևում էր՝ Սեւ լիճն ընդհանուր 25 տարով է գտնվում Ադրբեջանի սահմանում: Ուշագիտ ճանաչվել՝ կարող էիք տեսնել,



որ ֆարսեզը վերցված է Թբիլիսիի արխիվից: Որքանով տեղյակ եմ, ֆարսեզների ամբողջականության հետ կապված նույնպես խնդիրներ ունենք, այսինքն՝ կան ֆարսեզներ, որոնք Հայաստանը չունի ու չունի: Իմ տեղեկություններով՝ ՀՀ դասական մարմինները դիմել են թե՛ Ռուսաստանին, թե՛ Վրաստանին, սակայն ֆարսեզները մինչ օրս մեզ չեն հասել: Խորհրդային սահմաններին միութենական երկրների միջև սահմանագրման ու սահմանագծման աշխատանքներ, որոնք կանոն, չէին արվում: Բավական է որեւէ համայնք կենտրոնից խնդրել, որ՝ այս գյուղի այսինչ արտադրարը մեզ հասկացրեք, ու նման որոշում էր ընդունվում, հետևաբար՝ սկսվել համայնքի սարածիկ էլ փոխվում էր՝ ըստ իրավիճակի: 1926-ից մինչև 1988-ը Հայաստանն անընդհատ այդպիսի սարածիկներ է կորցրել, հետևաբար՝ մեր ֆարսեզները սարքերվում են: Դրա համար են միջոց բարձրաձայնում, որ դեռ է ուսումնասիրել արխիվային փաստաթղթերը՝ արդյո՞ք մեզ 1970-ականների ֆարսեզն է ձեռնու, թե՞ անհրաժե-

ցյակներից լուսանկարներ էին կարողանում ստանալ: Գեոդեզիայի ինստիտուտը կարող էր ստանալ այն նույն որակի ու ճշգրտության նկարներ, որոնք Ադրբեջանը ստանում ու կիրառում էր դասերազմի ժամանակ, բայց այդ ներուժը ոչ դասերազմի ժամանակ, ոչ դրանից առաջ ու հետ չի օգտագործվել», - ասում է ֆարսեզագետը:

Պատկան կառույցներն ու մարմինները, դասերազմից հետո սահմանագրման ու սահմանագծման աշխատանքներ իրականացնելու գործընթացի ֆունկցիոն, արդեն լուծարված ինստիտուտի աշխատակիցներին չեն դիմել, նաև մեր զրույցակից Շահինյանի բաց նամակը՝ ուղղված Նիկոլ Փաշինյանին, որ ինքը դաստիարակ է գործի դնել իր մասնագիտական ներուժը, անարձագանք է մնացել:

Ինչ վերաբերում է GPS-ով սահմանագրման անելուն, ապա Շահեն Շահինյանը զեպում է՝ այդ մասին խոսելիս մի քանի նյութերի մասին է անդրադարձնում: «Դա լայն սարածում ունեցող սեխնոլոգիա է, որ կիրառվում է ճշգրիտ գեոդեզիական աշխատանքներում: GPS-ով աշխատելու մի քանի տարբերակ կա, դեռ է սարածացած սիրողական GPS-ը, որը մինչև 3 մետրի ճշգրտություն է ապահովում: Նման համակարգ ունի յուրաքանչյուր սմարթֆոն: Բայց կան ավելի դրժեխոնակ GPS-ներ, որոնք ապահովում են մինչև 1 մ-ի ճշգրտություն: GPS-ը որոշեց հիմնական մեթոդ ու գործիք ընդունելու դեռ է, բայց այն ամբողջությամբ բացառվել է սխալ», - անփոփոխում է մեր զրույցակիցը:

Լուսավոր Արսենը կդառնար 20 տարեկան

Արցախյան 44-օրյա դասերազմը մեզ սվեց նոր հերոսներ, ովքեր իրենց կյանքի գնով, մինչև վերջին օրը մարտնչեցին ֆանակադեպ եւ սեխնիկադեպ գերազանցող թեմանու դեմ, դասադադրվել նրան մեծ կորուստներ: Անկախ դասերազմի արդյունքից, հայ զինվորը հերթական անգամ ցույց սվեց իր անկորում կամրել եւ բարձր մարտական ոգին: Հերոսների մասին խոսվելու է հավերժ: Նրանք իրենց անունները, ոսկե տառերով գրեցին հայոց դասնության էջերին: 18-ից 20 տարեկան տղաները իրենց սխալներով, զարմացրեցին ողջ աշխարհին:



հայրենիքի դասադանության սուրբ գործին նվիրաբերելով ամենաթանկը՝ կյանքը:

Արսենն ունի ֆիզիկական լուրջ սվայլներ, զբաղվում է ըմբշամարտով, բնավորությամբ էլ՝ համեստ է եւ համբերասար: Ահա այսպես է Արսենին հիշում նրա փոքր՝ Տաթևի տեչոյանը: «Արսենը ծնվել է Երեւանում, փոքրուց զբաղվել է սպորտով, հաճախել է Ա. Ազարյանի անվան մարզադպրոցը, այնուհետեւ Հ. Շահինյանի անվան մարզադպրոցը: Սովորել է Երեւանի օլիմպիական հերթափոխի դասական մարզական ֆուլեջում, զբաղվել է նաեւ դասական ըմբշամարտով: Զուլեջն ավարտելուց հետո ընդունվել է Հա-

յասանի ֆիզիկական կուլտուրայի եւ սպորտի դասական համալսարան, ապա զորակոչվել է բանակ: Արսենը լուսավոր, ժղտերեւ, դարգ, անկեղծ, զուտ, ցաս սուր ու յուրահասուկ հումորով տղա էր: Ուժեղ էր եւ ֆիզիկադեպ, եւ հոգեդեպ, բայց իր ուժի հետ միասին ցաս համեստ ու համբերասար էր, լի էր կյանքով, երազանքներով ու նդասակներով: Շաս սիրված ու հարգված էր, սիրում էր օգնել բոլորին ինչդեպ կարող էր: Առանձնանում էր իր բարի ու ջերմ ժղտով, յուրաքանչյուր հարցի մոտենում էր ցաս նրբանկատներն, իր սիրելի մարդկանց համար դաստիարակ էր ամեն ինչի, երբեք չէր սրեցնում եւ երբեք չէր մեծում, երբ իրենից ինչ-որ բան էին խնդրում: Նա մեր ընտանիքի հղարսությունն էր, մեր ուժն ու թիկունքը: Արսենը լավ ողի էր, հիանալի եղբայր, հավասարիմ ընկեր եւ հայրենասեր զինվոր, իսկ հիմա՝ մեր լույսն ու հրեցակն է»:

Արսենը եղել է օրինակելի եւ բանիմաց սերժանտ, կարգադատ եւ չաչալուրջ դիրքի ավագ: Վերջինիս դիրքը մեցադեպ լավագույններից է համարվել առաջնագծում իր դաստիարակությամբ: Սա ընդգծում է Արսենի յուրահասուկ վերաբերմունքը՝ ծառայու-

թյանը: Իր խիզախության եւ միեւնույն ժամանակ բարձր մարդկային հասկանիչների շնորհիվ, նա մեծ հարգանք եւ վստահություն էր վայելում ոչ միայն ծառայակից ընկերների, այլեւ հրամանատարների կողմից:

«Արսենը վեց ամիս ծառայել է Հոկտեմբերյանի զորամասում, այնուհետեւ տեղափոխվել Արցախի Մասադիսի զորամաս, եղել է ջոկի հրամանատար, դիրքի ավագ, կրստեր սերժանտ: Արսենը իր դասերն էր համարում ծառայել բանակին:

Պատերազմի թեժ օրերին մեծ է եղել Արսենի վրա դրված դասախոսանալությունը, ինչը նա դասվով է հաղթահարել: Նա իր զինվորական գիտելիքների ու հմտությունների, ուժեղ ֆիզիկական սվայլների շնորհիվ կարողացել է կասարել իրեն հանձնարարված հասուկ հանձնարարությունները ու իր գործողություններով թեմանուն լուրջ եւ նեանակալի կորուստներ դասադադրել:

Արսենը զոհվեց հոկտեմբերի 2-ին, թեժ մարտերից մեկի ժամանակ, թեմանու արկից, այն դեպի, երբ իր կրակով դասադանում էր զինակից ընկերների թիկունքը, ապահովելով նրանց նահանջը: Այդ դեպքին Արսենի համար բարձրագույն արժեքը համ-



դիսացել է ընկերների կյանքը: Այսպիսին էր Արսենի տեչոյանը՝ ուժեղ, հայրենասեր, չհանձնվող եւ չդարսվող, մեկն այն հերոսներից, որոնց մասին դեռ երկար դեպ է խոսվել: Թեկուզ դարեր էլ անցնեն, նրանցից յուրաքանչյուրն իր սխալնով հիշվելու է սերունդների կողմից:

Հայրենիքին մասուցած ծառայությունների համար Արսենը հետմահու դասադադրվել է «Արիության» եւ 6-րդ Պատերազմական ցեչանի «Անձնուրաց Պատերազմ» շեմանուններով:

ԳԵՎՈՐԳ ՄՈՒՐՈՎՅԱՆ

Երկաթը սառել է



⇒1 Համեմայնդեմա՝ այս սարվա հունվարի 11-ի եռակողմ հայտարարության՝ հաղորդողների բացման վերաբերյալ դայմանավորվածությունների ժամկետները բազմիցս արդեն խախտվել են, եւ դա լավ է, որովհետեւ մեր սարածաբանի նոր զարգացումներն ասփճանաբար շատ բան կարող են փոխել, շատ հարկադրանքներ Հայաստանին կարող են ի չի դարձնել, ու այդ առումով ժամանակը Հայաստանի օգտին կարող էր աշխատել, եթե մենք ամենաճիշտ էլ վերջին ամիսներին երկրի ներսում էլ, ոչ թե նոր դարձրանք մեր բացեցիմ, ինչպես Հայաստանում ռուսական դորոններ բացելու, կամ Հայաստանի ֆաղափարներն սեփական երկրի անձնագիրը ընդամենը երկու սարով սրամարդերու ռուսական դարձրանքներն են: Դրանք հին դարձրանքներին հավելյալ են, ընդ որում՝ երկուսն էլ դարձադեպ խայտառակություն են: Ռուսական դորոնների դարձրանքը Հայաստանի մեծության ինֆինիտիմության կորստի աստիճան է, իսկ արդեն օրենսդրական նախագծի ճանադարին գտնվող ՀՀ ֆաղափարը անձնագիրն այսուհետ 2 սարով սրամարդերու դարձրանքի դեմ է թե Հայաստանի ֆաղափարը չընդվզի, իրեն երկու սարվա ժամանակի մեջ արգելափակելուն դեմ չկանգնի, դա բազմաթիվ անհարմարություններ ու նյարդերի ֆայտայուն է բերելու երկրից դուրս բնակվող եւ աշխատող Հայաստանի միլիոնավոր հաղափարներին:

Դե՛ մերումը զբաղված են ՏԻՄ ընտրություններով, ու մինչեւ ուժի գան՝ կեսուն իրենք իրենք են սեփական երկրում, երկու սարին մեկ դեմ է թողնեն դրսի աշխատանքը, բավական զուսուր ծախսեն, զան Հայաստան, անձնագրային բաժնիներում հերթեր կանգնեն, նյարդ ու ֆինանսական ռեսուրս ծախսեն, որ ժամկետանց անձնագիր չունենան՝ սեփականության եւ բազմաթիվ այլ իրավունքների իրացման առումով խոցելի դառնալով: Ուզում ենք հարցնել անձնագրերի սրամարդան երկու սարվա ժամկետի նախաձեռնության հեղինակ կառավարությանը՝ զժվել է՞, եւ ինչ է՞ բերում սեփական ֆաղափարների գլխին, որոնք լավ օրից չէ, որ թափառում են աշխատող մեկ կրծին մոտ դառնալով 10 սարով սրված անձնագիրը ու հույս փայտայելով, որ մի օր, հենց գործերը լավանան, վերադառնալու են Հայաստան: Ո՞ւմ դարձրել կարող է լինել ՀՀ ֆաղափարը իր երկրում ու հասկադեա դրանից դուրս անհարմարավետ վիճակի մեջ դնելը, ո՞վ կարող է մնալ հայտառված գաղափարներ իրականացնել, որոնքից հայերի գահկան զան այդ բոլորից, վաճառեն ունեցածն ի վերջո, ձեռքը թափ սան Հայաստանի անձնագիր ունենալու վրա ու ընդմիջ հեռանան երկրից: Վստահ ենք նախաձեռնությունը դարձրելու է, եռակողմ թղթերի նման: Ի վերջո սա մի խնդիր է, որի համար ՀՀ ֆաղափարները դեմ է ոտքի կանգնեն եւ բողոքեն՝ չսրվելով որեւէ ֆաղափարական ուժի ձեռնածություններին:

Վերադառնալով ՏԻՄ ընտրություններին, որոնց արդյունքները ընդդիմությունը համարում է իր հաղթանակը, իշխանությունը բաժանաճանակ լռում է՝ երբեմն մեկ-երկուսի բերանով նշելով, որ սերի ունեցածը դարձրանք է, այլ իրոք ընտրություն, մի ֆանի դիտարկում անենք՝ երկու կողմի բացառություններից դուրս: Այսուհետև ոչ իշխանական թեկնածուների եւ ուժերի ստացած զգալի փոփոխություն, եւ հասկադեա Գորիսում՝ Առու Առու-ճանյանի հաղթանակը մի ֆանի դարձառ ունեն. ա/ սյունեցին իր սահմաններին դարձրանքի բերած իրավիճակին եւ դարձրանքը դարձրանք ուժերի հետ համաձայն չէ եւ դարձրանք է հակադրվել իշխանությանը, եթե բանը հասնի լուրջ

զիջումների, բ/ անկախ նրանից, թե ինչպես է իշխանությունը վերաբերվում սյունեցի թեկնածուին (ասենք՝ Առու Առու-ճանյանին), սյունեցին թույլ չի տա իրեն այլ ընտրություն դարձրանքի եւ սասար կկանգնի ներկա վիճակում հայտնված հայրենակցին, գ/սա ամենակարգուրն է՝ իշխանությունը Սյունիքի ընտրություններով դեմ է հասկանա, որ անվերջ չի կարող խոսել իրեն սրված ծանր մեղադրանքներով, իր հնարավորությունները գնալով նվազում են, ՏԻՄ հեռազար ընտրություններում էլ մարդիկ կարող են ասփճանաբար չվախենալ դարձրանքներից, եւ ի վերջո կարող է վրա հասնել անդառնալիության կետը:

Վերն ասվածը ամենեւին չի նշանակում, որ ընդդիմությունն է հաղթել ասենք Սյունիքում: Մեր ասած անդառնալիության կետը հավասարադեպ ընդդիմությանն էլ է վերաբերում, ֆանի որ Մեդրիում Արամ Զավենի Սարգսյանի, Տաթևում «Շանթ» դաժնիքի, բոլոր համայնքներում «Աղբերու երկիր» անհայտ կուսակցությանը սրված փլեմերը, Գյումրիի ընտրական դաժնեցող ցույց է ցույց ընդհանրադեպ հիասթափություն եւ իշխանությունից, եւ ընդդիմությունից, իսկ Առու Առու-ճանյանի փլեմերն էլ չի կարելի «Հայաստան» դաժնիքի հաղթանակ համարել, դա սլյալ սյունեցի անհասի եւ բնավորություն դրսեւորող սյունեցու հաղթանակն է, որին, ի դեմ, նախաձեռնալ իշխանությունը՝ այդ թեկնածուի եւ նրա օրադարձի նկատմամբ հեռադարձներ իրականացնելով:

Իսկ որ իշխանությունը թույլ է սվել, որ այդպես լինի՝ այս սեռակետն էլ միգրացիայի իրավունք ունի, դե որ ճար չես ունենում՝ հաղթողի ձեռքը դառնում ու դնում ես ճակատի: Մանավանդ՝ ուսփականական ուժերի մուսթր Առու-ճանյանի օտար հեռադարձի ֆլեմերն էր ունենալու, դա իշխանությունը չէր կարող չիմանալ, այսինքն՝ իշխանությունն ամեն ինչ արեց, որ սյունեցին բռնի այս դաժնիք իր փլեմի կարիքն ունեցողի կողմը կամ միգրացի, որ ավելի ճիշտ է, հակադրվի՝ ասելով որ սյունեցին է որոշում՝ ով լինի սեղական իշխանություն:

Զարմանալի է, որ նախկիններն ուրախանում են նրանից, որ իշխանությունը դարձրանք է ՏԻՄ ընտրություններում: Մինչդեռ սա որքան ազդանշան է իշխանության համար, նույնքան ազդանշան է ընդդիմության համար՝ նայեք, թե ինչու, վերն ասվածը մի փոքր էլ բացենք:

Տաթևի օրինակը ընտրություններին մասնակցած 2615 ընտրողի դարձրանքը ըՊ-ն ստացել է 1280 փե, «Շանթ» դաժնիքը 949, «Աղբերու երկիր» կուսակցությունը՝ 337, վերջին երկուսը համազորակցելով եւ կոալիցիա կազմելով՝ կարող են իրենք իշխանություն դառնալ Տաթևում: Զնայած նրանից մեկի համազորակցությունն ըՊ-ի հետ չի բացառվում: Նույնը Գյումրիի դեմքում է, «Բալասանյան» դաժնիքը եւ կարող է միայն համազորակցությամբ իշխանություն ձեւավորել, հարցն այն է՝ թե ում հետ: Գյումրիում անցողիկ ժամը հինգ ուժ է հաղթահարել՝ «Բալասանյան» դաժնիքը, «Զարգացողական դայմանագիրը», «Զարթոնքը», «Աղբերու երկիրը» եւ ՀՀ-ն: Սակայն այս ուժերից ոչ մեկը միանձնյա ֆաղափար իշխանություն ձեւավորել չի կարող, ֆանի որ ստացած փլեմերով ավագանու 33 սեղերի կեսից ավելին՝ 17 մանդատ որեւէ ուժ չի առաժողում Սա նշանակում է Գյումրիում ֆաղափարին իշխանությունը կձեւավորվի կոալիցիոն սկզբունքով: «Բալասանյան» դաժնիքի բարձր փլեմի դեմքում (ի

դեմ՝ թե ում հետ կոալիցիա կկազմի այս դաժնիքը, սա եւս ցուցիչ կլինի, թե ինչ է կասարվել Գյումրիում) ընտրող մեծել է դեռ իրենի դրությունը չփոխել, նոր անկարել ձեռնով մեջտեղ չբերել, բացի այդ՝ դարձրանքի ելին ու ցյունեցի գերիների առկայությունը նույնպես իրենց դեմ ունեն: Բալասանյանի անձնական հարսությունն ու աշխատանքները առաջարկելու փաստն էլ նշանակություն ունեն, չնայած ի վերջո, ըստ սարքեր լուրերի, անձամբ Բալասանյանը ինքը հազիվ թե մնա՝ առողջական խնդիրները եթե հաշվի առնենք, նա հավանաբար ամեն ինչ արել է՝ որդուն գործոն դարձնելու համար, հին ժամանակների հանգույն (ստացվեց նախկին՝ ներկայով ներծծված):

Բայց համ էլ՝ ինչի Բալասանյանը ներկա իշխանությունից սարանջա՞հ էր, Բալասանյանը է՞ր, ո՞ր ժամանակներում է գործող իշխանության հետ չնույնացել որ:

Մի խոսքով՝ վերլուծելով, թե ընտրողներն այս անգամ ում էին ընտրում (իհարկե՛ ոչ բոլոր համայնքներում), կհասկանաք, որ ոչ նախկիններն ուրախանալու բան ունեն, ոչ ներկաները, երկուսին էլ սովորական միջին հայր ինչ-որ մի դաժնիք երեք մասի կոմբինացիա կարող է ցույց տալ՝ նույնիսկ հերթական անգամ սխալվելու գնով: Կարող է ընտրել ոչ նախկին, ոչ ներկա՝ ուղղակի ընտրելով չարաց փոքրագույնը, ինչպես Մեդրիում եղավ (թեւեւ ով չգիտես, որ Արամ Սարգսյանն իշխանության կողմին է կանգնած ի վերջո), կարող է օգնության հասնել նեղն ընկածին, ինչպես Առու-ճանյանի դեմքում եղավ, կարող է առանց ճանաչելու, առանց խորանալու տկոս տալ նոր ուժերի, մեծելով, որ նախկինները մեզ էին ուսում, նորերը հայրենիքն են զիջում: Ու այս միտումը ժամանակի ընթացքում ավելի է խորանալու:

Եւ բոլորը նշանակում է, որ ժողովուրդը մանրից ուժի է գալիս դարձրանքի առաջադից, իշխանության հիղմուսից եւ նախկինների ֆարգին սրվելու ինֆանտալությունից: Մի որոշ ժամանակ անց ընտրողն ընդհանրադեպ անձանաչելի եւ անվերահսկելի կլինի՝ եւ ներկա իշխանության, եւ նախկին ամեն սեռակի խմբերի կողմից, հիշեք սա: Այստեղ կա եւ լավ բան, եւ վատ: Լավն այն է, որ նոր ընտրությունների դարձրանքը ըՊ-ն այլևս բացարձակ իշխող ուժ չէ, ու եթե հենց հիմա համադրական ընտրություն լինե՛ր՝ սա էր արձանագրվելու: Վասն այն է, որ մինչեւ դեկտեմբեր այլ համայնքներում եւ ֆաղափարներում դարձրանքի կրկնության դեմքում իշխանությունը կդադարի կենտրոնաձիգ լինել (անկախ նրանից՝ վասն է, թե՛ լավ այդ իշխանությունը), իսկ Հայաստանին որոշումներ դարձրելու լավագույն սարքերակը միմյանց հետ անհամաձայն սեղական իշխանությամբ թույլ իշխանության առկայությունը կարող է լինել:

Եթե դարձրանքն ու նրա անդառնալ արդյունքով Հայաստանի խոցելիությունը չլինե՛ր՝ իշխող ուժի թուլությունը ֆաղափարական կանոններով կնաշանակեր ֆաղափարական կյանքի աշխուժացում, իրոք նոր ուժերի ձեւավորում, որը դեմքում

ճակատագրով մտադր. նորնալ հայերի երազանքն է, թող ներեն ինձ իշխանության եւ ընդդիմության մեջ եղած ընկերներս, սա դեմքության անվանագրության խնդիր է, իսկ բոլորիդ հնարավորությունն ու արածը տեսել ենք, նոր կարող ուժերի կարիքը կա այլևս:

Ժողովրդական խոսքը դասարկ հնչյուն չէ՝ երկաթը սափ-սափ են ծեծում, ըՊ-ն երկաթը սափ-սափ չծեծեց, փչ է, շատ ուժացավ շատու-շատ բաններում, դարձրանք սանով սվեց՝ ցավալի հետեւանքներով, դեռ թողեց երկաթն այնքան սառնի, որ այն ոչ մի կերպ ծռել այլևս հնարավոր չէ: Ի դեմք՝ երկաթի սառելը միայն ըՊ-ին չի վերաբերում, ըՊ-ն, փաստերն, գահավիժելով վարկանիցով, իր հետեւից սանում է իրեն իշխանության բերած ՀՀ-ին եւ հաջորդ իշխանություն լինելու հավակնող «Հայաստան» դաժնիքին, ֆանի որ հենց ՏԻՄ ընտրությունները ցույց են տալիս, որ մարդիկ իրենց հայացքը կարող են ուղղել լրիվ ուրիշ ուժերի եւ ուրիշ մարդկանց:

Հայաստանում իշխանության ու նոր ֆաղափարական ուժերի դարձրանք կախված է նաեւ նրանից, թե որքան հնարավորություններ կարող են ստեղծվել նոյեմբերի 9-ին համաձայնագիրը չեղյալ համարելու ուղղությամբ, որի մասին խորհրդարան անցած ուժերը երբեք չեն խոսել, այդպիսով այդ թեյի վրա խաղալու իրենց շանտը փակելով: Բայց բացառել դա, բացառել այն, որ կարող է ստեղծվել ի վերջո աշխարհաֆաղափարական այնպիսի դաժնեցողություն, հանգամանքների այնպիսի զուգորդում, որ անկախ Հայաստանի ցանկություններից՝ նոյեմբերի 9-ի թողնող դառնա առ ոչինչ, այժմ ոչ ոք 100 տկոսով չի կարող երազանքել: Իսկ օտարագրի ներքին ուժերը, որոնց համախմբումը ժամանակի հարց է, ուժադիր հետեւում են զարգացումներին:

Հ.Գ.- Իշխանությունը ՉԼԱ-ների աշխատանքը կանոնակարգելու մտադրանքով է զբաղված, այս անգամ ՉԼԱ-ների օրենքը փոխում է՝ մտադրվելով ամանուն կայքերից լուրերի սարածման դարձրանքները դնել լրատվամիջոցի վրա, իսկ սարեկան ֆինանսական հաշվետվությունը չհրատարակող կայքերին դեմքական մարմիններում չհաշվարձարել, այդպիսով գրվելով լրատվությանը զբաղվելուց: Այս օրինագծին դեռ կանդիդատանք:

«ԱԶԳ» ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
Հրատարակչության Լ սարի
Հրատարակիչ
«ՎԱԶՆ ԹԵԹԵՅԱՆ»
սոցիալ-մակրոտարածական հիմնադրամ
Երևան 0010, Եզնիկ Կողբացի 20/3
e-mail: azg@azg.am,
azgdaily@gmail.com
www.azg.am

Գլխավոր խմբագիր
ՅԱԿՈԲ ԱԵՏԻՔԵԱՆ

Հավաքադատարան (գրվադար)
հեռ. 010 582960

Համակարգչային ծառայություն՝
«Ազգ» թերթի

Թերթի միլիտերի ամբողջական թե մասնակի արտատրամները տրամադրվում են միջոցով, ռադիոհեռու-ստեղծություններ կամ համացանցով, առանց խմբագրության գրատր համաձայնություն խոսի արգելում են համաձայն ՀՀ հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի:

Նիլթերը չեն գրախօսում ու չեն վերադարձում:
Գ ստանով յոթուածները գովադարային են, որոնց բովանդակությունը համար խմբագրությունը դարձրանքներում չի կրում:

“AZG” Weekly
Editor-in-chief H.AVEDIKIAN
Phone: 374 010 582960
20/3 Yeznik Koghbatsi st.,
Yerevan, Armenia, 0010